

KANSALLISKIRJASTO

1/2015

Sanomalehdet avoimeen käyttöön — mutta miten?

s. 16

Kansalliskirjastossa juhlittiin harjannostajaisia s. 6 / Ison-Britannian Jisc: Digitaaliset pioneirit s. 10 / Pelkoa, propagandaa ja brändäystä: Eduskuntavaalit ennen vanhaan s. 36

SISÄLLYS

1/2015

- 1**
Ledare: Nya Lösningar – för framtidens publik
Majlis Bremer-Laamanen
- 2**
Pääkirjoitus: Uusia ratkaisuja – tulevaisuuden yleisölle
- 3**
Ajankohtaista
- 4**
Anni Järvelin: Digitaalista hälyä selvittämässä
Suvi Kingsley
- 6**
Kansalliskirjastossa vietettiin harjannostajaisia
- 10**
Digitaaliset pioneerit
Suvi Kingsley
- 16**
TEEMA Sanomalehdet avoimeen käyttöön – mutta miten?
- 18**
Eteenpäin sopimalla, ei lakia muuttamalla
Suvi Kingsley
- 20**
Tekijänoikeuttakin tärkeämpää
Pekka Heikkinen
- 21**
Tutkijanäkökulmat
Matti Kärkkäinen ja Sari Kivistö
- 22**
Kansalliskirjasto edelläkävijänä
- 23**
Digitalkoot – kaikki joukolla poimimaan historiaa
Tuula Pääkkönen
- 24**
Aviisi tuo tekijänoikeudenalaisia sanomalehtiä laajempaan käyttöön
Pirjo Karppinen
- 25**
Kuumimmat uutiset! Eurooppalaisen historian aarreaitta auki verkossa
Tiina Hölttä
- 27**
Sanomalehdistö historian saatossa: Valistusta, mobilisaatiota, uutisia, viihdettä
Raimo Salokangas
- 30**
Pilkkarunouden ja satiirin varhaisia helmiä
Sari Kivistö
- 36**
Pelkoa, propagandaa ja brändäystä: eduskuntavaalit ennen vanhaan
Suvi Kingsley
- 46**
Kartanoiden kokoelmat kukoistamaan
Eila Kupias
- 48**
Kirjastossa tapahtuu

MAJLIS BREMER-LAAMANEN

Direktör för Digitaliserings- och
konserveringstjänsten

LEDARE

Nya lösningar – för framtidens publik

Vem som helst kan idag surfa på nätet och klippa ut annonser, artiklar, bilder från det digitala tidningsbiblioteket som Nationalbiblioteket erbjuder: *digi.nationalbiblioteket.fi*. Tjänsten innehåller alla tidningar och nästan alla av våra allmänna tidskrifter fram till 1910.

Det digitalt mörka 1900-talet har fått sina första tidningar och tidskrifter i digital form. För att öppna 1900- och 2000-talens tidningar digitalt har biblioteket utarbetat en ny samarbetsmodell – digitalt kompanjonskap – mellan tidningshus och Nationalbiblioteket. Materialet digitaliseras och tas emot elektroniskt och erbjuds via ovannämnda tidningsbibliotek i fri-exemplarsbiblioteken runt om i landet.

För att ytterligare öppna dessa samlingar, som är inom upphovsrätt har vi i Aviisi-projektet (2015–16) medvetet arbetat för nya lösningar. Vi utreder tillsammans med Maaseudun Tulevaisuus, Länsi-Savo, Kopiaisto och S:t Michels stad möjligheterna att erbjuda tidningarna digitalt och regionalt i S:t Michel till t.ex. grundskola, gymnasium, universitet, bibliotek och prenumeranter. Detta pilotprojekt kan bli en nationell modell för vidare expanderings.

De digitala tidningsresurserna som Nationalbiblioteket erbjuder utgör i Finland en stor samling data, big data, som med automatiska och matematiska modeller kan erbjuda läsarna i framtiden helt nya perspektiv. En professur i ämnet, "digital humanities", grundades vid Helsingfors Universitet 2014. Professorn leder en forskargrupp i S:t Michel i bibliotekets Digitaliserings- och konserveringstjänst.

Tidningsmaterialet är efterfrågat både som mikrofilm och digitalt. Vi hade över 10,7 miljoner sidosök förra året varav 12 % av en internationell publik. Snart blir det aktuellt att öppna datan för forskning och allmänhet.

Nationalbiblioteket tar sitt ansvar och bygger upp en långsiktig verksamhet i digitaliseringsfrågor och utvecklandet av nya sökfunktioner i dagens digitala värld. Vi söker ekonomiskt bärande lösningar för framtidens publik.

Vad kunde vara målet för år 2017?

MAJLIS BREMER-LAAMANEN

Digitointi- ja konservointikeskuksen johtaja

Suomennos: Emma Voutilainen

Uusia ratkaisuja – tulevaisuuden yleisölle

Nyt kuka tahansa voi leikata talteen ilmoituksia, artikkeleita tai kuvia Kansalliskirjaston digitaalisesta sanoma- ja aikakauslehtikirjastosta osoitteessa *digi.kansalliskirjasto.fi*. Palvelu kattaa kaikki suomalaiset sanomalehdet ja lähes kaikki yleisaikakauslehdet vuoteen 1910 asti.

Digitaalisen hämärän peittoon jääneen 1900-luvun sanoma- ja aikakauslehtiä voi nyt saada digitaalisessa muodossa ensimmäistä kertaa. Kansalliskirjasto on kehittänyt lehtikustantamojen kanssa uudenlaisen yhteistyömallin digitoidakseen 1900- ja 2000-luvun lehtiä. Materiaali digitoidaan, ja verkkoportaalit välittävät sen sähköisesti tarjottavaksi vapaa-kappalekirjastoihin ympäri maan.

Aviisi-projektissa (2015–2016) etsitään uusia ratkaisuja, jotta nämä tekijänoikeuksien alaiset materiaalit voitaisiin tuoda laajemmin saataville. Tutkimme yhdessä Maaseudun Tulevaisuus- ja Länsi-Savo-lehtien, Koptoston ja Mikkelin kaupungin kanssa mahdollisuuksia julkaista lehtiä digitaalisesti ja paikallisesti Mikkelissä esim. peruskouluille, lukioille, yliopistoille, kirjastoille ja tilaajille. Pilottiprojekti voidaan myöhemmin laajentaa kattamaan koko maa.

Kansalliskirjaston digitaaliset lehtikokoelmat muodostavat Suomessa valtavan tietovarannon, johon lukijat voivat tulevaisuudessa saada uusia näkökulmia käyttämällä ison datan analyysiin tarkoitettuja automatisoituja matemaattisia malleja. Helsingin yliopistoon perustettiin digitaalisten aineistojen tutkimuksen professuuri vuonna 2014. Professori johtaa tutkimusryhmää Mikkelissä Kansalliskirjaston Digitointi- ja konservointikeskuksessa.

Lehtimateriaalit ovat hyvin kysytyjä sekä mikrofilmeinä että digitaalisessa muodossa. Viime vuonna materiaaliin kohdistui 10,7 miljoonaa sivuhakua, joista 12 % tuli Suomen ulkopuolelta. Aineiston avaaminen tutkijoille ja yleisölle tulee pian ajankohtaiseksi.

Kansalliskirjasto kantaa vastuunsa ja rakentaa pitkäjänteistä yhteistyötä kehittääkseen digitointiratkaisuja sekä uusia hakutoimintoja digiaajan tarpeisiin. Etsimme taloudellisesti kestäviä ratkaisuja tulevaisuuden yleisölle.

Mitä on luvassa vuodelle 2017?

Suomalainen klassikkokirjasto avautui verkossa

Suomalainen klassikkokirjasto on digitaalinen kirjasto, joka on kaikkien vapaasti käytettävissä. Sen tavoitteena on luoda kattava kokonaisuus suomen- ja ruotsinkielistä kaunokirjallisuutta sekä siihen liittyvää tutkimustietoa.

Klassikkokirjastossa voi lukea ja tutkia kaunokirjallisia teoksia ja tulevaisuudessa myös rakentaa virtuaalisen opiskelu- ja tutkimusympäristön käyttäen kirjoja, aikakauslehtiä ja esimerkiksi ääni- ja kuvamateriaalia sekä teknisiä apuneuvoja kuten sanakirjoja ja tutkimuskirjallisuutta.

Se mahdollistaa pääsyn muutoin vaikeasti saataviin aineistoihin, ja avaa aineistoja myös suomen kieltä ja kirjallisuutta Suomen ulkopuolella tutkiville ja opiskeleville.

Koulujen opettajille aineiston muokattavuus antaa mitä moninaisimmat mahdollisuudet opetus- ja harjoitusmateriaalin laadintaan.

Klassikkokirjastoa ylläpitää ja tuottaa Helsingin yliopisto, Kansalliskirjasto ja Helsingin yliopiston kirjasto. www.klassikkokirjasto.kansalliskirjasto.fi

RUOTSIN AKATEMIALTA PALKINTO PROFESSORI KLINGELLE

Ruotsin Akatemia on myöntänyt Professori Matti Klingelle vuoden 2014 Kellgren-palkinnon.

Matti Klinge palkittiin ansiostaan merkittävänä historioitsijana. Ruotsin Akatemian palkinto myönnetään merkittävää panoksesta jollakin Akatemian toiminnan piiriin kuuluvalla alalla. Palkinto on 200 000 kruunun eli noin 21 000 euron suuruinen.

RAITA-TIETOKANNAN MUSIIKKI VANHUSTYÖN TUKENA

Vanhat äänilevyt ovat tärkeitä vanhusten viriketuokioissa ja muisteluhetkissä, varsinkin muistisairaille tuttu musiikki on erittäin tärkeää. Vanhustyön keskusliitto julkaisi helmikuussa Vahvike-tietopankin, jossa Kansalliskirjaston soivan Raita-

tietokannan äänilevyjä on käytetty mm. valokuvien tukena. Tietopankki sisältää ideoita, menetelmiä ja yhteistyötahoja liittyen viriketoiminnan järjestämiseen, elämänlaadun lisäämiseen, fyysiseen ja henkiseen hyvinvointiin hoitokodeissa ja erilaisessa senioritoiminnassa. Sen ”lipaston laatikoista” löytyy mm. laaja kuvapankki, laulujen sanoja ja musiikkia. Raita sisältää var-

haisia kotimaisia tekijänoikeusvapaita digitoituja äänitteitä ja sen aineistoja voi vapaasti hyödyntää opetuksessa, esityksissä ja tutkimuksessa. Uusia kappaleita lisätään Vahvike-tietopankkiin sitä mukaa, kun Raita täydentyy tekijänoikeuksista vapautuvilla äänitteillä.

www.vahvike.fi
www.doria.fi/raita

EDUSKUNTAVALIEN TWIITTEJÄ TALTEEN

Eduskuntavaalien alla Kansalliskirjasto on kerännyt teemakeräykseenä mm. vaaliaiheisiä twittejä, youtube-aineistoja, puolueiden ja ehdokkaiden verkkosivustoja ja muuta vaaliaiheistä materiaalia.

Kansalliskirjaston tehtävänä on arkistoida kotimaista yleisön saatavilla olevaa verkkoaineistoa. Sitä tallennetaan vuosittain toteutettavassa Suomi-keräyksessä ja eri aihepiireihin liittyvissä teemakeräyksissä. Aineistoa on tallennettu vuodesta 2006 alkaen.

Kerätyt verkkosivustot ovat asiakkaiden käytössä Kansalliskirjastossa ja muissa vapaakappalekirjastoissa, Eduskunnan kirjastossa sekä Kansallisessa audiovisuaalisessa arkistossa. Uudempien materiaalien käyttöön tuominen vaatii vielä kehitystyötä.

Aineiston hakeminen ja tallentaminen perustuu opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuriaineistolain mukaisesti vahvistamaan keräyssuunnitelmaan.

Kansalliskirjasto juhlii yhdessä Helsingin yliopiston kanssa 375-juhlavuottaan. Seuraa Twitterissä ja Facebookissa juhluvuoden uutisia tunnisteilla

#KK375.

Anni Järvelin: Digitaalista hälyä selvittämässä

Anni Järvelin tutki miten Kansalliskirjaston digitaalisen sanomalehtikirjaston haettavuutta voi parantaa.

TEKSTI: **SUVI KINGSLEY**
KUVA: **ANNI JÄRVELIN**

Väitöskirjasi tutkimustyö käsitteli digitaalista sanomalehtikirjastoa. Voitko kertoa siitä?

Väitöskirjani keskittyi luonnollisissa kielissä esiintyvän variaation aiheuttamiin ongelmiin tiedonhaussa: miten esimerkiksi monikielisyys, sanojen taipuminen ja historialliset muutokset kielessä vaikuttavat hakujärjestelmien toimintaan ja miten hakujärjestelmiä voidaan kehittää siten, että ne selviytyvät kielien variaatiosta paremmin.

Yksi väitöskirjani osatutkimus käsitteli Kansalliskirjaston digitaalista sanomalehtikirjastoa ja sitä miten aineiston haettavuutta voitaisiin parantaa. Keskityin 1800-luvulta peräisin olevaan aineistoon ja olin alunalkujaan kiinnostunut siitä miten historialliset muutokset kielessä vaikeuttavat tiedonhaku historiallisista digi-aineistoista.

Heti tutkimuksen alkumetreillä kävi kuitenkin selväksi, että digitointiprosessista peräisin olevaa hälyä – siis OCR-virheitä – ei voi sivuuttaa, jos haluaa parantaa digitoitujen historiallisten aineistojen haettavuutta.

Historiallisten dokumenttien digitalisointi on haastavaa ja digitointilaatu selvästi heikompaa kuin uusien dokumenttien skannauksessa saavutettava yli 99% tarkkuus.

Tutkimukseni keskittyi sitten siihen, miten sanomalehtikirjaston haettavuutta voitaisiin parantaa yksinkertaisilla keinoilla. Keskityin hakumenetelmiin, jotka eivät vaatineet muutoksia (kuten OCR-virhei-

den korjausta) kokoelmassa: menetelmiä rakennettiin nykyisen kokoelman pohjalle. Iso osa tutkimuksesta keskittyi aineistossa esiintyvän kielellisen variaation analyysiin.

Mikä oli tutkimuksesi tulos?

Ensinnäkin tutkimus osoitti, että jokaiselle yksittäiselle sanalle voi olla valtava määrä erilaisia variantteja kokoelmassa: taivutusmuotoja (joita aina esiintyy suomenkielises- sä tekstissä), historiallisia variantteja, OCR-virheitä sisältäviä sanoja, kirjoitusvirheitä ja lukemattomia näiden yhdistelmiä.

Toisekseen saimme näyttöä siitä, että voimme yksinkertaisilla keinoilla parantaa hakutuloksia huomattavasti. Lisäämällä kyselyihin muutamia kymmeniä variantteja jokaiselle hakusanalle tulokset paranivat huomattavasti: esimerkiksi kymmenen ensimmäisen hakutuloksen joukossa relevanttien tulosten määrä lähes kaksinkertaistui.

Kuinka tärkeä sanomalehtikirjasto mielestäsi on tutkijoille?

Kokoelma on rikas lähde ainakin kielen, historian, kulttuurin ja median tutkijoille. Se on hiukan hankalasti käytettävissä nykyisellään, koska aineiston haettavuus on hie- man heikko.

Parempi hakujärjestelmä tekisi sanomalehtikirjastosta varmaan- kin käytetyimmän ja tärkeämmän lähteen tutkijoille.

Lisäksi sanomalehtikirjastossa on mielestäni paljon potentiaalia muuhunkin käyttöön: sukututkijoille ja kiinnostuneille harrastajille.

Mikä kokoelmassa jäi parhaiten mieleen?

Minua huvitti monesti huomata, että hyvin samanlaisista asioista

Minua huvitti monesti huomata, että hyvin samanlaisista asioista keskusteltiin 100–150 vuotta sitten kuin nykyäänkin.

keskusteltiin 100–150 vuotta sitten kuin nykyäänkin.

Ruotsissa oli kova keskustelu hen-pronoministä juuri tehdessä tutkimusta. Siinä yhteydessä oli kiinnostavaa nähdä, että keskustelua sukupuolen ilmituomisesta kielessä käytiin myös 1800-luvulla.

Esimerkiksi 1800-luvun loppupuolen lehdissä kirjoiteltiin siitä, että ”sukupuolelliset” ammattinimikkeet ovat ”epäsuomalaisia” ja ruotsin kielen vaikutusta suomen kieleen. Suomeksi ei sanota ”kirjailijatar” totesi joku kirjoittaja, koska kirjailijan sukupuoli on aivan yhdentekevä henkilön ammattipätevyydelle kirjailijana.

Toisaalta oli kiinnostavaa nähdä miten joidenkin sanojen merkitys ja käyttöalue ovat muuttuneet ja miten asioista puhutaan eri tavoin nykyään.

Miten palvelua voisi parantaa?

Kokoelma on digitoitu, mutta sen saatavuus ja käytettävyys parantuisivat huomattavasti, jos digitoitujen tekstin laatua voitaisiin parantaa ja/ tai jos verkkohakupalvelua parannettaisiin.

Nykyisellään käyttäjän on aika vaikea keksiä sopivia hakusanoja ja hakutulosten kattavuus on yleensä heikko johtuen sanoissa esiintyvistä variaatiosta.

Lisäksi verkkohakupalvelu on hidas ja sekä haku että sivukuvien lataaminen kestää kauan. Kansalliskirjastossa on ymmärtääkseni ollut käynnissä projekteja OCR-virheiden korjaamiseksi jälkikäteen – tämä on hienoa, mutta myös nykyisen kokoelman haettavuutta voidaan helposti parantaa.

Anni Järvelin väitteli Tampereen yliopistosta joulukuussa 2014 filosofian tohtoriksi. Hän on nykyisin töissä Ruotsissa Vetenskapsrådetilla.

OCR = OPTICAL CHARACTER RECOGNITION

Sanomalehtiä skannataan mikrofilmiltä tietokoneelle ja kuvassa olevat kirjaimet tunnistetaan, jotta siitä tulee haettavaa tekstiä.

Kaikkia kirjaimia ei tunnisteta oikein, joten syntyy OCR-virheitä.

Kansalliskirjastossa vietettiin harjannostajaisia

Kansalliskirjaston rakennushistoriallisesti arvokkaan kirjastorakennuksen peruskorjaus Unioninkadulla on edennyt harjannostajaisvaiheeseen. Kirjastorakennusta peittävät rakennustelineet poistuivat jokin aika sitten; niiden suojissa on uusittu mm. vesikatto ja keskikupolin pinnoitteet. Rotundan julkisivut ovat saaneet edellistä vaihetta vaaleamman sävyn.

KATRI NISSILÄ

Harjannostajaisien kakkukahveille osallistui n. 140 kutsuvierasta Kansalliskirjaston, Helsingin yliopiston ja hankkeen henkilökunnasta.

Korjaustyön alla on varsinaisesti Carl Ludwig Engelin suunnittelema, vuonna 1845 käyttöön otettu päärakennus, mutta myös vuonna 1906 valmistuneessa Rotundaosassa tehdään toimenpiteitä. Kansalliskirjaston rakennuksella on huomattava valtakunnallinen merkitys ja kaupunkikuvallinen arvo. Ainutlaatuinen empirearkkitehtuurin kokonaisuus on suojeltu rakennussuojelulain nojalla.

Peruskorjauksessa uusitaan talotekniikka sekä parannetaan esteettömyyttä ja kirjastotilojen toimivuutta. Korjaustyötä leimaa konservointitöiden suuri määrä ja suunnitteluratkaisujen työstäminen mallitöiden avulla yhteistyössä Museoviraston ja muiden asiantuntijoiden kanssa. Konservointityöt sisältävät sekä maalauks- että puukonservointia; työt ovat jakautuneet usean eri toimijan kesken. Suuri osa maamme konservaatteista ja alan osaamisesta on tällä hetkellä kirjastohankkeessa mukana.

Vaikka kirjastosaleissa interiöiden säilyminen on ollut päätavoite, jo konservointitöillä – hellävaraisella puhdistamisella ja kunnostamisella – saadaan aikaan kirkaampi ilme. Varsinaisia konkreettisesti näkyviä muutoksia tulevat ole-

KATI WINTERHALTER

KATI WINTERHALTER

maan mm. lukusalien alkuperäisten oviaukkojen ja puulattioiden palauttaminen, eteistilojen katto- maalausten palauttaminen sekä kalusteiden uusiminen. Kellarikerrokseen rakennetaan uudet vaate- säilytystilat.

Peruskorjaus valmistuu syksyllä 2015.

Kokoelmat, laitteet, henkilöstö ja palvelut ovat väliaikaisesti siirtyneet yliopiston muihin tiloihin. Kansalliskirjaston asiakaspalvelu toimii työmaan ajan kirjastokorttelin Fabianinkadun puoleisessa rakennuksessa.

Korjaushanke:

- Kiinteistö on Helsingin yliopiston rahastojen omistuksessa.
- Rakennuttamisesta vastaa Helsingin yliopiston Tila- ja kiinteistökeskus.
- Kohteen pääsuunnittelija on Pauno Narjus/ LPR-arkkitehdit Oy, projektinjohtourakoitsijana toimii NCC Rakennus Oy.
- Hankkeen kustannusarvio on 19 miljoonaa euroa (alv 0).

Digitaaliset pioneerit

Brittiläinen Jisc on ainutlaatuinen järjestö, jonka kunnianhimoisena tavoitteena on tehdä Isosta-Britanniasta maailman digitaalisesti kehittynein koulutus- ja tutkimusmaa. Onko se mahdollista? Digitaalisista aineistoista vastaavan Jisc Collections -jaoston toimitusjohtajan Lorraine Estellen mukaan työ on jo pitkällä.

TEKSTI: **SUVI KINGSLEY**
SUOMENNOS: **EMMA VOUTILAINEN**

Lorraine Estelle puhkuu intoa. Hän on aidosti innoissaan Jiscin Isossa-Britanniassa tekemästä työstä koulutus-, tutkimus- ja osaamisaloilla ja ylpeä sen saavutuksista.

Estelle kertoo, että Jiscin taustalla on valtion vuonna 1965 perustama ATK-komitea. Vuosikymmenten ajan organisaatio oli nimeltään Joint Information Systems Committee. Vuonna 2012, Jisc-nimestään huolimatta, organisaatio muuttui ”toimikunnasta” statukseltaan hyväntekeväisyysjärjestöksi.

Jisc saa yli 80% rahoituksestaan korkeakoulu- ja toisen asteen sektorin julkisilta rahoittajilta*. Sen päämääränä on aina ollut kehittää Ison-Britannian koulutus- ja tutkimussektorille vahva digitaalinen infrastruktuuri, jonka avulla se voi katsoa tulevaisuuteen ja olla maailmanlaajuisen kehityksen kärjessä.

* = Jiscin pääosaiset rahoittajat: Higher Education Funding Council for England, Department for Business, Innovation and Skills, Scottish Funding Council, Higher Education Funding Council for Wales, Welsh Government, Department for Employment and Learning.

Lorraine Estelle

Nykyään Jiscin jäseniä ovat Ison-Britannian tutkimusneuvostot, 140 korkeakoulua ja 450 toisen asteen koulutuslaitosta, pikkuisista opistoista suuriin korkeakouluihin. Vaikka Jisc on voittoa tavoittelematon järjestö, se on hyvin asiakas-suuntautunut ja sen seurauksena asenteeltaan yritysmäisempi kuin monet muut kaltaisansa järjestöt. Estellen sanoin: ”Yritämme kuunnella jäseniämme, heidän tarpeensa ohjaavat meidän toimintaamme.”

Estellen mukaan Jisc on kuuluisa vuonna 1984 perustetusta Janet-verkosta, joka on yhä toiminnassa. Kun Janet käynnistettiin, se tarjosi ensi kertaa 60 yliopistolle ja tutkimusneuvostolle pääsyn kansalliseen tutkimusverkkoon.

”Nyky muodossaan Jisc koostuu kolmesta osastosta, joita ovat teknologia, tulevaisuus ja digitaaliset resurssit”, Estelle kertoo.

Jiscin ainutlaatuisuus piilee juuri sen osastojen laajassa palvelutarjonnassa. Samantyyppisiä toimijoita on ympäri maailmaa, esimerkiksi Kansalliskirjaston tuottamat keskitetyt palvelut kirjastoille ja laajemmin julkisyhteisöille.

Estelle kertoo lisää Jiscin palvelutarjonnasta: ”Teknologiaosastomme tunnetaan Janet-verkosta, joka on tiedeyhteisön huippunopea superverkko. Vuonna 2011 se oli maailman nopein tietoverkko. Janet yhdistää kaikki maan yliopistot ja siirtää valtavat määrät tietoja hyvin vahvan ja turvallisen verkon kautta.”

Hän jatkaa: ”Jisc Futures -tulevaisuusosastomme puolestaan keskittyy innovaatioihin. Sen alaa on tuotekehitys digitaalisessa ympäristössä. Tulevaisuusosasto käyttää innovatiivista yhteissuunnitteluprosessia, jonka avulla voidaan taata, että sen tekemä työ keskittyy asiakasyhteisöjen tarpeisiin. Osa innovaatioista päättyy palveluiksi, osa ei. Itse asiassa johtamani jaosto, Jisc

Jiscin järjestämä
Digifest 2014.

Collections, oli alkujaan tuotekehitysoikeusprojekti.”

Nyt tullaan Estellen omalle alueelle, digitaalisiin resursseihin ja Jisc Collections -jaostoon. Hän luettelee vaikuttavan määrän jaoston tarjoamia palveluja ja tuotteita. Hyvin nopeasti käy ilmi, että Jisc Collectionsin resurssivarantojen sisältö on se, mikä tekee jaostosta erityisen:

”Käytössämme on esimerkiksi Copac Collections Management Tool, joka helpottaa monografioiden hoitoa kuten tallettamista ja konservointia. Akateemisten aikakausjulkaisujen lisäksi resursseihimme kuuluu Digimap, joka tarjoaa maailmanluokan geomaattisia palveluja, kuten Ison-Britannian maanmittauslaitoksen tietoja sekä kartta- ja muita tietoja geologiasta, maastosta ja vesialueista. Sitten on Mediahub-portaali, joka sisältää liikkuvaa kuvaa, ääntä, kuvia sekä uutismateriaalia valtiotietei-

den, politiikan tutkimuksen ja viestinnän opiskelijoille.”

”Tarjoamme myös avoimeen julkaisemiseen liittyviä tukipalveluja. Esimerkiksi Irus-UK-palvelu tarjoaa COUNTER-hankkeen vaatimusten mukaisia käyttäjätalastoja Ison-Britannian julkaisuarkistoille. Palvelu näyttää julkaisuarkistojen käyttöasteen kansallisella tasolla ja siten auttaa osoittamaan niiden arvon. SHERPA-palvelumme avulla tutkijat voivat esimerkiksi etsiä rahoittajiansa vaatimusten mukaisia julkaisuja”, Estelle kertoo.

Isossa-Britanniassa hallitus, tutkimusneuvostot ja tutkimuksen rahoittajat ovat hyvin kiinnostuneita avoimesta julkaisemisesta, etenkin avoimissa tieteellisissä lehdissä, jotka antavat välittömän pääsyn kaikkiin artikkeleihin.

”Pathfinder-hankkeissamme työskentelemme eri toimijoiden kanssa löytääksemme parhaat käytännöt avoimien tieteellisten julkai-

sujen toteuttamiseen käytännön ympäristöissä”, Estelle sanoo.

Tämän lisäksi Jisc tarjoaa kirjastoille yhteisiä tukipalveluja. Jiscin Knowledge Base+ -palvelu yhdistää kaikki kirjastojen tarvitsemat elektroniset resurssit, kuten lisensointiin, digitaalisen julkaisemiseen, digitaalisen materiaalin hallintaan ja tilauksiin liittyvät tiedot. Estellen mukaan palvelu toimii yhden luukun periaatteella, jolloin kirjastojen on helpompi hallita omia digitaalisia palvelukokonaisuuksiaan.

Eikä tässä vielä kaikki: ”Sitten on vielä johtamani liiketoimintayksikkö Jisc Collections, jossa esimerkiksi neuvottelemme lisensointisopimuksia kustantajien kanssa kirjastosektorin puolesta. Hallinnoimme satoja lisenssejä.”

Jisc on kehittänyt myös oman lisenssimallinsa, jolla taataan kirjastoille paras mahdollinen hyöty neuvoteltavissa sopimuksissa.

”Mallin vahvuus on siinä, että se

Jiscin järjestämä
Digifest 2015.

on otettu käyttöön kustannusallalla laajasti, ja koska se on standardoitu, kirjastot tietävät, mitä sopimuksilta voi odottaa. Olemme myös laatineet verkkopalvelun, jossa kuka tahansa voi päästä käsiksi haluamaansa tietokantaan tai akateemiseen julkaisuun hyväksymällä sen lisensointiehtodot ja maksamalla tilauksen Jiscin kautta. Välitämme sitten keräämämme rahat kustantajalle”, Estelle selittää.

Jiscillä ja Estellellä on vielä paljon tehtävää maailmalla yhä suosittumman avoimen julkaisemisen parissa. Estellen mukaan Jisc käy parhaillaan neuvotteluja kustantajien kanssa Ison-Britannian korkeakoulutoimijoiden puolesta, jotta avoimeen julkaisemiseen liittyvät, alati nousevat artikkelien käsittelymaksut voidaan korvata. Ongelmaksi muodostuu tilausmaksujen ja artikkelien käsittelymaksujen kasaantuminen samoille julkaisuille. Tällaisessa tilanteessa korkeakou-

Iso-Britanniassa hallitus, tutkimusneuvostot ja tutkimuksen rahoittajat ovat hyvin kiinnostuneita avoimesta julkaisemisesta.

koulun yhteenlasketut kulut voivat kaksinkertaistua.

”Työn tärkein osa on tunnistaa, että korkeakoulut joutuvat maksamaan kaksinkertaisia maksuja, ja neuvotella tilanne, jossa jo maksettu summa hyvitetäisiin toisesta maksusta”, Estelle sanoo.

Estellen mukaan artikkelien käsittelymaksut ovat ongelma nimenomaan brittiläisille organisaatioille, jotka ovat usein tutkimuspainottei-

sia ja sitoutuneita avoimen julkaisemisen periaatteisiin.

”Toimivia ratkaisuja pitää löytää nopealla aikataululla”, hän sanoo.

Tässä vaiheessa on jo selvää, että Jisc työskentelee poikkeuksellisen ahkerasti toteuttaakseen kunnianhimoista näkemystään, jonka mukaisesti Iso-Britannia olisi maailman digitaalisesti kehittynein koulutus- ja tutkimusmaa. Estelle kertoo, että Ison-Britannian erinomainen infrastruktuuri ja kansallisen tason toiminta parantavat sen kilpailukykyä kansainvälisessä ympäristössä.

Kysyttäessä Jisc Collections -jaoiston suurimmasta haasteesta Estelle mainitsee heti tieteellisten kustantajien kanssa neuvottelun.

”Kuten kaikki maailman kirjastokonsortiot, toimimme poikkeuksellisilla markkinoilla. Jokaisella akateemisella julkaisulla on oma ainutlaatuinen sisältönsä, ja jos asiakkaamme tarvitsee tietyn julkai-

Opiskelijat
käyttämässä
Jiscin palveluja.

sun, mikään vastaava tuote ei kelpaa. Emme siis voi kieltäytyä sopimuksista, eivätkä kirjastomme tilauksista.”

Estelle myöntää, että tilanne ei ole paras mahdollinen: ”Julkaisupakettien hinnat nousevat joka vuosi paljon yleistä inflaatiota nopeammin.”

Alalla on paljon haasteita, eivätkä digitaalisen maailman nopeat muutokset ja kilpailu maailman digitaalisesti edistyneimmän kansakunnan tittelistä ole niistä vähäisimpiä. Vaikuttaa kuitenkin siltä, että moni jakaa Estellen ja Jiscin vision.

”Tämä on ensiarvoisen tärkeää Ison-Britannian kilpailukyvyille, ja panostammekin infrastruktuuriin. Uusi verkkomme, Janet6, on maailman kehittyneimpiä, ja sen turvallisuustaso on vertaansa vailla.”

Jisc kohtaa alan haasteet kiertelemättä ja tähtää ratkaisujen löytymiseen. Estelle itse ei ole lannistuvaa tyyppiä. Hän laskee kustanta-

Jiscillä ja Estellellä on vielä paljon tehtävää maailmalla yhä suosituimman avoimen julkaisemisen parissa.

jien kanssa neuvottelun myös yhdeksi suurimmista saavutuksistaan.

”Työ ei ole vielä lähelläkään valmista, mutta olen hyvin tyytyväinen siihen, mitä olemme onnistuneet tekemään omistuskustannusten kanssa (”the total cost of ownership”). Kun aloimme puhua kustantajille maksujen hyvittämisestä, emme saaneet juurikaan vastakaua. Mutta kiinnostus on kasvanut hyvin nopeasti, koska puhumme kaikkien brittiläisten alan toimijoiden puolesta.”

Estelle on myös ylpeä siitä mitä he ovat saavuttaneet toisen asteen koulutuksen saralla.

”Viisi vuotta sitten opistot halusivat kokeilla e-kirjoja, mutta niillä ei ollut riittävästi rahoitusta eikä toisaalta rahoittajien vaatimia todisteita e-kirjojen hyödyllisyydestä, mikä oli ikävä noidankehä. Onnistuimme saamaan erityisrahoituksella e-kurssikirjoja, jotka keskittyivät opistojen tarjoamiin ammatillisiin kursseihin, ja se on ollut todellinen menestystarina. Nyt e-kirjat ovat vapaasti kaikkien opistojen käytössä, ja niitä onkin käytetty jo miljoonia kertoja. Tästä on tullut todellinen muutosvoima.”

Tällaiset menestystarinat lisäävät ymmärrystä digitaalisten resurssien arvosta. Ja Lorraine Estellen kaltaisten ihmisten johdolla menestystarinat ovat vääjäämättömiä.

Kuvat CC-BY-NC-ND lisenssin alaisia.

1. Mikä on ainutlaatuista Jisc Futures -jaostossa?

Meidän erikoislaatumme on se, että katsomme tulevaisuuteen. Työhömmme kuuluu ennakoita ja tukea niitä tekniikoita ja palveluita, joita sidosryhmämme tarvitsevat tulevaisuudessa. Käytämme yhteissuunnittelua ja työskentelemme sidosryhmäläisemme kanssa sopivien ratkaisujen löytämiseksi. Teemme myös tiivistä yhteistyötä muiden Jisc-jaostojen kanssa, jotta lupaavimmat uudet ratkaisut voidaan lisätä palvelutarjontaamme.

2. Missä tuotekehittelyhankkeissa Jisc Futures on tällä hetkellä mukana?

Tällä hetkellä meillä on käynnissä 27 tuotekehittelyhanketta, joiden yhteenlaskettu rahoitus on 9,7 miljoonaa puntaa. Näihin hankkeisiin sisältyy yhteistyöprojekteja, jotka tähtäävät esimerkiksi kalliiden laitteistojen jakamiseen, opiskelijoiden ja henkilökunnan yhteisen innovaatioverkoston luomiseen, hyvien Open Access -käytäntöjen löytämiseen tai kirjastojen keräämän datan tehokkaampaan hyväksikäyttöön ja palveluiden parantamiseen, kuten LAMP-projektissamme.

Tutkimusdatan hallinnan tukeminen on yksi tärkeimmistä aloistamme, ja olemme muodostaneet läheisiä kontakteja myös suomalaisiin kollegoihimme CSC – Tieteen tietotekniikan keskuksessa. Tällä hetkellä kehitämme kansallista tutkimustiedon haku- palvelua sekä tutkimusdatan käyttömetriikkaa.

Mikä on Jisc Futures?

Phil Richards,
chief innovation officer

3. Mitkä ovat olleet Jisc Future- sin mittavimmat haasteet?

Toimintaympäristömme muuttuu jatkuvasti, ja koulutus- ja tutkimussektorit joutuvat vastaamaan digitaalisen ympäristön muutoksiin. Uusien palveluiden luominen uusiin haasteisiin vastaavalla ja kestäväällä tavalla on

yksi dynaamisen ympäristömme haasteista, mutta mielestäni onnistumme siinä.

4. Entä menestykset?

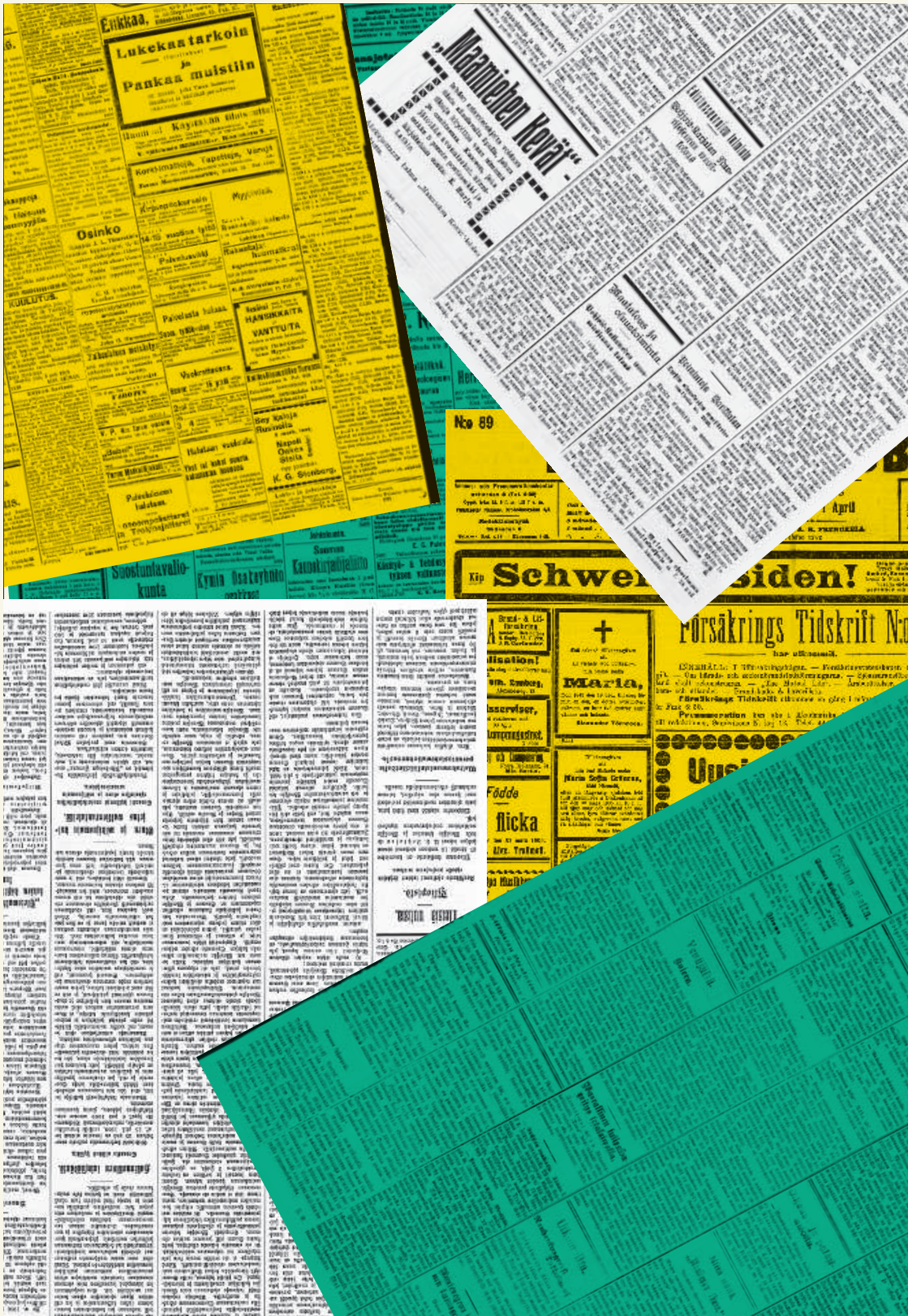
Nostaisin esille kirjastojen analyysi- ja metriikkaprojekti LAM-Pin merkittävänä menestystarina. Tutkimme ensin, millä tavoin käyttödataa hyödynnetään elinkeinoelämässä, ja mietimme sitten, kuinka näitä tapoja voisi soveltaa tutkimuskirjastoihin ja opiskelijoiden käyttöön tai muuhun yliopistojen strategiseen päätöksentekoon. Olemme tähän mennessä kehittäneet palvelun prototyyppin, joka on samassa linjassa oppimisanalytiikan tutkimuksen kanssa, ja olemme voineet tarjota yhteisiä analyysityökaluja kaikille yliopistoille ja muille oppilaitoksille Isossa-Britanniassa.

Toinen onnistunut yhteistyöprojekti oli viime vuonna tekemämme National Monograph Strategy -hanke, jonka tuottamat palvelut otetaan käyttöön tänä vuonna. National Monograph Strategy oli yhteishanke, johon osallistui yli 60 kirjastonhoitajaa, tutkijaa, rahoittajaa, kustantajaa ja yliopistotoimijaa. Tarkoituksena oli tunnistaa, miten voisimme laatia kansallisen infrastruktuurin, joka uudistaisi akateemisten monografioiden kirjoittamista, keräämistä, käyttöä ja säilytystä. Projektissa saatuja ideoita ollaan ottamassa käyttöön palveluiden parannuksina. Tulevaisuuden suunnitelmana on jatkaa tutkimusta ja kokeiluja, jotta voisimme kehittää yhteisen julkaisu- alustan monografioille.

Sanomalehdet avoimeen käyttöön – mutta miten?

Kansalliskirjasto on digitoinut vapaasti käytettäväksi verkkoon kaikki Suomessa ilmestyneet sanomalehdet vuosina 1771–1910. Sanomalehdet ovat hyvin kysytyä aineistoa niin tutkijoiden kuin eri alojen harrastajien piirissä ja käyttäjät usein toivovatkin tekijänoikeuden alaisia sanomalehtiä laajemmin digitoitaviksi ja vapaammin käytettäviksi mitä ne nykyisellään ovat. Aiheesta on monia eri näkemyksiä ja tässä kuulemme niistä muutamia.

KUVITUS JARKKO HYPÖNEN. KUVAVOINAALIT DIGI KANSALLISKIRJASTO FI

Eteenpäin sopimalla, ei lakia muuttamalla

Keväällä tehtävänsä jättävä Kopioston johtaja Pekka Rislakki jakaa huolen sanomalehtien kertoman historian unohtamisesta, jos niitä ei saada digitoitua. Hän on kuitenkin vahvasti sitä mieltä, että tekijänoikeuslakia ei tarvitse muuttaa.

TEKSTI: SUVI KINGSLEY

Miksei meillä ole vielä verkossa vapaasti käytettävää 1900-lukua kattavaa sanomalehtien arkistoa?

Tämä on monipuolinen kysymys, johon ei ole olemassa yhtä ainoata ratkaisua. Monien eri osapuolten – tekijänoikeuden haltijoiden ja Kopioston, Kansalliskirjaston lisäksi – toiminta täytyy saada täsmäämään ja se on kiinni monista asioista kuten lehtien kysynnästä, digitoinnista, oikeudenhaltijoiden intresseistä eli kaupallisista kysymyksistä. Ja moni näistä on oikeudenhaltijoiden luvan myöntämisen takana.

Onko niin, että tekijänoikeuslain mukaan sanomalehden digitointi nähdään uudelleenjulkaisemisena?

Kyllä ja tämä on asia, joka kuuluu tekijänoikeuslain alaiseen sääntelyyn. On monenlaisia pykälää koskien kappaleiden valmistamista arkistoissa, kirjastoissa ja museoissa, ja on olemassa poikkeuksia siihen, että aina on pyydettyvä oikeudenhaltijan lupa.

Mutta laki perustuu aina tekijän yksinoikeuteen teokseensa. Joskus siitä on syytä poiketa, kun tämä oikeus esimerkiksi siirtyy kustantajille.

Tavallinen kansalainen ei välttämättä näe eroa siinä lukeeko sanomalehteä mikrofilmiltä vai koneen ruudulta. Miksi niiden katsotaan olevan kaksi eri asiaa?

Laissa on määritelty useita eri kategorioita sille miten teoksia voi-

daan käyttää. Se lähtee liikkeelle siitä, että ostatko lehden R-kioskilta vai otatko siitä valokopion. Tässä tapauksessa mikrofilmi on lähellä valokopiota. Digitointi on uusi alue, jota on nyt jo monen vuoden ajan eri tavoin yritetty ratkaista. Jokainen lehden käyttömuoto on osa piirakkaa, jota kutsutaan tekijänoikeudeksi, ja sen viipaleita voidaan käyttää eri tavoin.

Moni myös ihmettelee miksei 1930-luvun sanomalehtiä ole vielä verkossa ja miettii voisiko suoja-aikaa lyhentää. Mitä sanoisit tähän?

Kaikkien intressissä on saada teoksia kuluttajien – tutkijoiden, kansalaisten – saataville. Kopioito on jo pitkään käynyt neuvotte-luja ja on monia asioita, joista on päästy sopimukseen kuten tieteil- lisen aikakausjulkaisujen osalta. Sanomalehdissä, niin kuin missä tahansa muussa, lähtökohtana on, että kaikkien osapuolten kesken pyritään sopimaan asiasta.

Onko laki vanhentunut? Tarvit-taisiinko ns. tutkimuspoikkeus, joka mahdollistaisi tiedon louhinnan ilman, että siitä aina pitäisi erikseen sopia?

Laki ei ole mielestäni vanhentunut. Meillä on hyvä ja sopiva lainkäytäntö, joka toimii niin kauan kuin voidaan järkevästi ja kohtuullisesti sopia asioista. Meidän ei pidä juuttua siihen, että laki olisi jotenkin esteenä.

Onko nykytilanteessa sinun mielestäsi jotakin muutettavaa?

Tämähän riippuu siitä kenen kannalta sitä katsoo. Tutkijan kannalta on tärkeää saada käyt-

töön mahdollisimman paljon aineistoa. Jos puhutaan omistusoikeuden kannalta, lähtökohtana on se, että tehdään sopimuksia.

Meillä on laissa hyvä säännös sopimuslisenssistä, jonka nojalla Kopiosto voi antaa luvan kaikkien oikeudenhaltijoiden puolesta materiaalin hyvinkin laajaan käyttöön.

Lainsäädäntö on toimiva ja sen puitteissa voimme ottaa huomioon kustantajien ja muiden intressit. Mitä isomman viipaleen tekijänoikeuden piirakasta haluaa ottaa, niin sitä tärkeämpää on, että siitä sovitaan. Eikä ole mitään syytä miksei näitä sopimuksia voitaisi solmia. En siis usko, että lakiin tarvittaisiin muutoksia.

Voisimmeko mielestäsi ottaa oppia muualta?

Skandinaavinen, ja myös suomalainen, sopimuslisenssimalli on mielestäni ehdoton ykkönen. Sillä voidaan helpottaa ja lisätä käyttäjien ja kuluttajien mahdollisuuksia hankkia materiaalia yhdestä pisteestä käsin.

Hyvä esimerkki jo vuosikymmenien ajan toimineesta ja tehokkaasta sopimuslisenssistä on koko koululaitoksen valokopiointi. Kaikki Suomen koulut lukioita myöten voivat hoitaa valokopiointitarpeensa Kopioston kautta, sen sijaan, että jouduttaisiin hankkimaan luvat erikseen kailta oikeudenhaltijoilta.

Nykyään odotetaan, että kaikki tieto on verkossa ja vähintään puoli-ilmaiseksi. Onko mielestäsi olemassa vaara, että sanomalehtien kertoma rikas historia hukkuu ja unohtuu, jos emme saa niitä verkkoon?

Kopiosto on erilaisten tekijänoikeudella suojeltujen teosten jälkikäyttömärkkinöillä toimiva järjestö. Se edustaa luovan työn tekijänoikeudenhaltijoita kuten journalisteja, sanomalehtikustantajia ja kuvittajia.

Tutkijajokoikeus: Yleinen rajoitussäännös, joka voisi mahdollistaa tekijänoikeuden suojaaman aineiston käytön tutkimustarkoituksessa. Ns. tutkijajokoikeusta ei ole Suomen tekijänoikeuslainsäädännössä.

Jaan tämän huolen kyllä ja ilman muuta toivon, että sanomalehdet saataisiin verkkoon mahdollisimman nopeasti ja laajasti. Käytännön ongelmat ovat isompia kuin tekijänoikeuteen liittyvät kysymykset. Tärkeää olisi, että saataisiin materiaalia digitoitua! Ja tutkimuksen kannalta myös uudempi materiaali olisi tietenkin kiinnostavaa.

Kansalliskirjaston Aviisi-projekti on siksi hyvä, että siinä pyritään saamaan jo digitoitua aineistoa laajempaan käyttöön, kuitenkin kunnioittaen omistusoikeudellisia näkökulmia ja etsimällä ratkaisuja nykylainsäädännön puitteissa.

Jätät tehtäväsi Kopiostolla tänä keväänä. Miten tekijänoikeuden ala on muuttunut viimeisten 10 vuoden aikana?

Mediamailmassa muutosvauhti on todella kiihtynyt, ja se on osaltaan heijastunut tekijänoikeuk-

sien maailmaan. On paljon vaikeampaa pysyä ajan hermolla nyt kuin 12 vuotta sitten.

Missä uskot, että olemme 10 vuoden kuluttua?

On vaikeaa arvioida mitä tapahtuu viiden vuoden päästä! Uskon tekijänoikeuksien merkityksen vain kasvavan. Tekijänoikeuksien on tarkennuttava, ettei tule harkakuvaa, että ne olisivat digitaalisessa maailmassa perusteiltaan muuta kuin ennen. Toiveeni on, että kaikki luova työ, joka edistää ja tuottaa kulttuuria ja tiedettä, pitäisi edelleen arvonsa, sekä kulttuurisessa että taloudellisessa mielessä.

Ongelmana on, että verkossa mistään ei haluta maksaa mitään. Tuleeko luova työ olemaan enää kannattavaa?

Niin, kysymys on, pystyykö yhteiskunta ylläpitämään ammattimaista tekemistä. Monille ammatikseen esimerkiksi kirjoittaville tekijänoikeuskorvaukset muodostavat hyvin ison osan heidän tulonmuodostuksestaan. Jos nämä tuotot heikkenisivät, se ei voisi olla vaikuttamatta koko yhteiskuntaan.

Pitäisikö meillä olla yhteiskuntasopimus, jonka mukaan valtion budjettiin määriteltäisiin jokin määräraha, jolla lehtiä voitaisiin digitoida?

Olisi hyvä, jos sanomalehtien digitointiin kiinnitettäisiin huomiota, ettei historia todellakin häviä. Kirjastoilla on suuri digitointitarve ja ne tarvitsevat siihen määrärahaa. Tämä todellakin edistäisi sopimustoimintaa, jota olemme Aviisi-projektissa jo virittelleet.

Tekijänoikeuttakin tärkeämpää

TEKSTI: PEKKA HEIKKINEN

Kirjastoissa on aina mainiosti ymmärretty, että tekijöillä tulee olla oikeus saada korvaus luovan panoksensa hyödyntämisestä. Tämä on edellytys sille, että kirjastoilla on jatkossakin mahdollisuus tarjota asiakkailleen korkeatasoisia kansallisen kulttuurin tuotteita.

Oikeudenhaltijoita edustavilla järjestöillä on suomalaisessa tekijänoikeusmallissa vahva asema. Kirjastojen kannalta tämä on sekä etu että haitta. Järjestöhallinnoinnin etuna on se, että meillä on aina tiedossa sopimus-kumppani, jonka kanssa voimme periaatteessa pätevästi sopia aineistojemme käyttömahdollisuuksien laajentamisesta. Haittapuolena taas on, että järjestöillä on taipumus ryhtymään puolustamaan olemassa olevia kollektiivisiä sopimisen rakenteita, jotka eivät ole pysyneet mukana maailman muutoksessa.

Hyvänä esimerkkinä tästä on parhaillaan eurooppalaisella ja kansallisella tasolla käyty keskustelu uuden tutkimuspoikkeuksen sisällyttämisestä tekijänoikeuslakiin. Tekijän oikeus teokseensa

VEIKKO SOMERPURO

Tekijän oikeus teokseensa on ehdottomasti tärkeä arvo, mutta tietyt tavoitteet on yhteiskunnassa nähty sitäkin tärkeämmiksi.

on ehdottomasti tärkeä arvo, mutta tietyt tavoitteet on yhteiskunnassa nähty sitäkin tärkeämmiksi. Nämä tavoitteet on turvattu lakiin sisällytetyillä rajoitussäännöksillä, jotka muun muassa antavat kirjastoille mahdollisuuden antaa aineistojaan lainaksi.

Olemme käyneet Kopioston kanssa vuosikausia neuvotteluja kokoelmiemme tutkimuskäytön avaamiseksi – yleensä hyvässä hengessä. Näiden neuvottelujen aikana Kopiostosta on useaan otteeseen tuotu esiin se tosiasia, etteivät tutkijoilta perittävät käyttökorvaukset riitä kattamaan edes sopimiseen liittyviä kustannuksia. Sopimuslisenssimalliin perustuva helpotettu sopimismenetelmä, joka on osoittautunut toimivaksi mm. valokopioinnin ja musiikin osalta, ei siis riitä korjaamaan tutkijakäyttöön liittyvää markkinavirhettä.

Ja mitä tiedonlouhintaan tulee: tekijänoikeus ei suojaa dataa, vaan ainoastaan teosten ilmaisulista muotoa. Korvausten maksaminen tuntuu kohtuuttomalta silloin, kun käyttö kohdistuu suojaamattomaan dataan eikä millään lailla vaaranna oikeudenhaltijoiden oikeutettuja intressejä.

Toisessa vaakakupissa sitten on erityisen painava yhteiskunnallinen intressi eli tutkimuksen vapaus. Tutkimuskäyttöä koskeva yksinoikeuden rajoitussäännös takaisi sen, ettei tekijänoikeutta voida käyttää keinona kontrolloida tutkijoiden pääsyä dataan ja faktoihin. Nämä tutkimuksen raaka-aineet on aiemminkin – hyvästä syystä – haluttu jättää tekijänoikeussuojan ulkopuolelle.

Kirjoittaja on Kansalliskirjaston lakimies.

”Digitointi helpottaa tutkijan työtä”

Matti Kärkkäinen,
emeritusprofessori.

Teen vaimoni kanssa kirjaa Adele Sallinista, joka perusti valokuvaamon Kuopioon vuonna 1884. Valokuvaamo tunnettiin myöhemmin hänen miehensä mukaisesti Victor Barsokevitschin atelierina.

Olen käyttänyt historiallista sanomalehtikirjastoa selvitellessäni mainontaa ja sosiaalista ympäristöä, mutta myös sanomaleh-

tien uutisia selvitellessäni tapahtumia. Asian tärkeydestä riippuen uutisten takana olevat tapahtumat on tarkistettu alkuperäislähteistä, jotka ovat johtaneet uutiseen.

Kokoelma on tärkeä siksi, että sanomalehdet ovat oman aikansa hyviä kuvastimia. Väestön elinolot, tavat ja arvostukset näkyvät hyvin sanomalehtien sivuilta.

Digitointi helpottaa tutkijan työtä, koska se mahdollistaa hakusanojen avulla laajan materiaalin käytön. Se, että vanha aineisto on käytettävissä verkon avulla kotoa käsin, helpottaa käytännön järjestelyjä erityisesti harrastelijatutkijalle.

Toivottavasti lähivuosina saa-

TUULIKKI KÄRKKÄINEN

daan ratkaisu, joka mahdollistaa myös vuotta 1910 nuoremman aineiston käytön kotikoneelta.

”Sanomalehdistä piirtyä erinomaisesti kuva aikalaiskeskusteluista”

Sari Kivistö, yleisen kirjallisuustieteen dosentti sekä yliopistotutkija ja varajohtaja Helsingin yliopiston tutkijakollegiumissa.

Käytän sanoma- ja aikakauslehtiä todella paljon tutkimuksessani.

Yhtenä esimerkkinä voi mainita *Satiiri Suomessa* -teoksen (SKS, 2012, yhdessä H.K. Riikosen kanssa), jota kirjoittaessani kävin läpi 1800–1900 -lukujen taitteen sanomalehtiä. Etsin hakusanalla

”satiiri” mainintoja siitä, miten tästä kirjallisuudenlajista keskusteltiin tuon ajan lehdistössä. Mainintoja löytyi yllättävänkin paljon, ja niissä toivottiin jatkuvasti lisää satiirista kirjallisuutta Suomeen, koska tämänkaltainen sananvapauden lajityyppi puuttui kansalliseen ja hieman idealisoivaan rakennustyöhön keskittyneestä yhteiskunnasta.

Sanomalehdistä piirtyä erinomaisesti kuva aikalaiskeskusteluista ja esimerkiksi siitä, miten pienillä paikkakunnilla keskusteltiin vaikkapa kirjallisuudesta tai kirjailijan työstä.

Olen tulevaisuudessa aikeissa keskittyä hieman enemmän pilalettien tutkimukseen, ja aineistojen selailu ja asiasanoilla hakeminen on todella helppoa digitoiduista versioista.

Vanhon lehtien tutkiminen kartuttaa myös kielen vivahteita, sillä niissä tapaa vanhoja ja jo

käytöstä poistuneita ilmaisia, jotka ilahduttavat kielestä kiinnostunutta kirjallisuudentutkijaa.

KARI TIMONEN

Kansalliskirjasto edelläkävijänä

Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskus on ollut edelläkävijä sanomalehtien verkkoon siirtämisessä. Sekä kotimaisten että kansainvälisten hankkeiden kautta se pyrkii kehittämään palveluaan, jotta sanomalehtikokoelmat saavuttaisivat paremmin käyttäjänsä.

KANSALLISKIRJASTON SANOMALEHTIKOKOELMAT:

- Kansalliskirjasto on digitoinut 3,2 miljoonaa sivua sanomalehtiaineistoa, joista 1,9 miljoonaa on vapaassa käytössä. Nämä tekijänoikeuksista vapaat sanomalehdet vuosilta 1771–1910 ovat luettavissa verkossa osoitteessa digi.kansalliskirjasto.fi.
- Rajatussa käytössä olevat digitoidut sivut vuodesta 1911 eteenpäin ovat käytössä vapaakappalekirjastoissa vapaakappaletyöasemilla, kuten Kansalliskirjastossa.
- Lehtitalojen kumppanuuksien kautta Kansalliskirjastolla on noin 40 miljoonaa sivua mikrokuvattuna, ei digitaalisena, vuosilta 1910–2014.
- Joka vuosi uutta sanomalehtiaineistoa syntyy noin 700 000 sivua tai noin 33 000 numeroa.
- Kansalliskirjasto tarjoaa julkaisijoille nyt myös digitointikumppanuuksia, joiden avulla julkaisija ja kirjasto pystyvät digitoimaan yhteisiä aineistoja jakamalla kustannuksia.

Digitalkoot – kaikki joukolla poimimaan historiaa

**Historiallinen sanoma-
lehtikirjasto, Kansallis-
kirjaston Digitoidut
Aineistot tai tuttavallisesti vain Digi.
Rakkaalla palvelulla
on monta nimeä ja
yhtä monta käyttötapaa
kuin käyttäjäkin.**

TEKSTI: TUULA PÄÄKKÖNEN

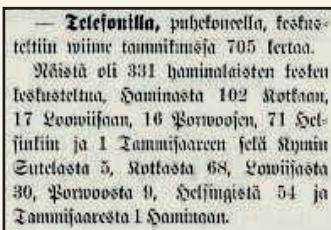
AINA SAATAVILLA

Kuten monet jo tietävätkin, Kansalliskirjasto on digitoinut suuren osan 1771–1910 välisistä sanomalehdistä, ja yksittäisiä sanoma- ja aikakauslehtiä jopa pidemälle. Kansalliskirjaston digitoitujen sanomalehtien, aikakauslehtien ja pienpainatteiden digi.kansalliskirjasto.fi -palvelussa reilut kolme miljoonaa sivua ovat kaikille saatavilla, 24/7, kaikkialla maailmassa ja vuoden ympäri. Sanomalehdistä liki kaksi miljoonaa sivua vuoteen 1910 asti on luettavissa missä ja milloin vain.

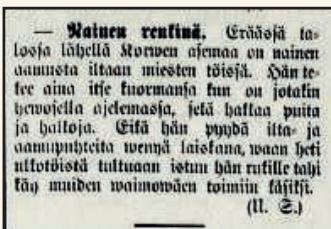
Kaikkiaan Kansalliskirjasto on digitoinut yhdeksän miljoonaa sivua sanoma- ja aikakauslehtiä ja pienpainatteita. Koko tähän aineistoon pääsee Kansalliskirjaston ja vapaakappalekirjastojen kulttuuriryöyryä käsin. Esimerkkinä mainittakoon *Länsi-*

Höyrylaiva Lahtis. 28.8.1876, *Uusi Suometar*, no 102, s.3.

Telefonilla, puheloneella, keskustel-
tu tammikuussa. 8.2.1890, *Haminan
Sanomat*, no 2, s.2.

Nainen renkinä. 8.3.1890, *Haminan
Sanomat*, no 6, s.3.

Savo-lehti, josta on ensimmäisenä katkeamaton ketju lehtiä digitoituna vuosilta 1917–2013. Lisäksi uuden yhteistyömallin kautta, jossa Kansalliskirjasto tarjoaa julkaisijoille digitoitinkumppanuuksia, esimerkiksi *Suomen Kuvalehden* sataa vuotta on juuri digitoitu 1990-luvulle saakka.

DIGITALKOOT

Vuosi sitten toukokuussa digi.kansalliskirjasto.fi -palveluun lisättiin uusia joukkoistamistointoja. Pääajatuksena oli antaa käyttäjille mahdollisuus tehdä leikkeitä heitä kiinnostavista artikkeleista. Olemme Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskuksessa olleet innostuneita siitä kuinka moninaisia käyttötapoja sanomalehtiaineistoista onkaan löydetty, kun mahdollisuuksia on kasvatettu.

Tätä kirjoittaessa leikkeitä on kaikista aineistotyypeistä liki 15 000 – suurin osa luonnollisesti digitoiduista sanomalehdistä, mutta myös aikakauslehdet ja pienpainatteet ovat löytäneet omat yleisönsä.

Leikkeitä tulee kuukausittain lisää, siitä kiitos aktiivisille käyttäjille.

KYSYNTÄ KASVUSSA

Aineistot ovat löytäneet käyttäjänsä. Leikkeitä on kerätty valtiopäivistä, maailmannäyttelyistä ja Suomen historian alkuhetkistä, mutta niihin on koottu myös kolumneja, kertomuksia, neuvoja käytännön elämään tai kuvia historiallisista paikoista. Käyttäjät ovat lähettäneet meille jo palautettakin ja kertoneet mihin he aikovat omia leikkokoelmiaan käyttää.

Leikkeiden lisäksi myös oman aikakautensa historiallisten lehtien lukeminen on löytänyt lisää uusia käyttäjiä tutkijoista kansalaisiin. Palautteissa on toivottu mm. aineistojen avaamista pidemmälle vapaaseen verkkokäyttöön ja tähän teemaan liittykin Aviisi-projekti, jossa Kansalliskirjasto selvittää yhdessä sanomalehtien, lehtitalojen ja Kopion kanssa mahdollisuuksia tuoda sanomalehtien kultainen vuosisata uuteen käyttöön.

KÄYTTÄJÄÄ HELPOTTAVIA MUUTOKSIA

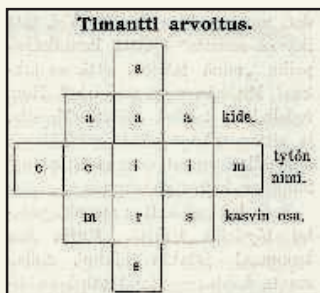
Digitalkoiden jälkeen on tehty muutamia pieniä käyttäjiä helpottavia lisämuutoksia. Nyt esimerkiksi samaa aihekokonaisuutta keräävän on helppo tallentaa leikkeen metatiedot selaimensa ja sitten kopioida ne yhteneväisinä seuraavaan leikkeeseen.

Lisäksi leikkeiden haku kohdistuu nyt kaikkiin avainsanoihin. Esimerkiksi, jos hakusana leikkeisiin on "Sibeliu", kaikki leikkeet löytyvät riippumatta siitä onko sana otsikossa vai asiasanassa.

Palvelun sivuilta löytyy sekä video-opaste hakutoimintoihin että ohjeet kaikista erilaisista hakutarkenteista, jotka ovat nykyään mahdollisia. Hakukentän alta voi valita tarkenteeksi ilmestymispaikan, fraasihaun, yhden nimekkeen tai useita, hakusanan ja luonnollisesti moniuotoiset päivämäärähaun.

TEKSTINLOUHINTA KIINNOSTAA

Tekstinlouhinnan tutkimuspro-

Timantti arvoitus. 14.1.1907, Pääskynen, no 1, s.16.

jekti Digrassa on päästy hyvään alkuun sekä sanomalehtien laadun analysoinnissa ja korjausalgoritmien tutkimisessa, ja toivottavasti näitä saadaan jatkossa hyödynnettyä. Kiinnostus tekstinlouhintaan lisääntyy sanomalehti- ja aikakauslehtiaineiston kohdalla, sillä niissä on paljon kiinnostavaa sisältöä monenlaiseenkin tutkimuskäyttöön.

Noin kahden miljoonan vapaassa käytössä olevan sanomalehtisivun lukemiseen voisi laskea menevän yhdeltä ihmiseltä yhdeksän vuotta (viisi minuuttia per sivu), joten koneiden apua tarvitaan näinkin laajan tekstimassan tutkimisessa ja tiedon järjestämisessä.

Tervetuloa mukaan tekemään leikkeitä tai lukemaan historiallisia sanomalehtiä, aikakauslehtiä tai pienpainatteita!

Kirjoittaja on Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskuksen tietojärjestelmäasiantuntija.

Kuvat Digitalkoot – leikkeet -palvelusta, osoitteessa digi.kansalliskirjasto.fi

Aviisi tuo tekijänoikeudenalaisia sanomalehtiä laajempaan käyttöön

Mikkelissä on käynnistetty uudenlaista yhteistyötä Aviisi-hankkeen myötä.

TEKSTI: PIRJO KARPPINEN

Vuodesta 1911 tähän päivään asti olevia sanomalehtiä on tekijänoikeudellisista syistä nähtävissä vain Suomen kuudessa vapaa-kappalekirjastossa mikrofilmeiltä. Jotta verkkoon siirrettyä sanomalehtiaineistoa saataisiin laajemmin hyödynnettäväksi, pyritään yhteistyössä eri tahojen kanssa selvittämään ja sopimaan tekijänoikeudelliset kysymykset.

Uudessa Aviisi-hankkeessa sanomalehtikustantajien, Kopion ja Kansalliskirjaston yhteistyön tavoitteena on rakentaa ja pilotoida toimintamalli, jonka avulla digitoitujen, tekijänoikeudenalaisten sanomalehtiaineistojen käyttöä voidaan testata nyky-lainsäädännön sallimaa laajemmin.

Aineistojen käyttöä testataan alueellisessa pilotissa Mikkelin seudulla. Niitä on tarkoitus pilotoida mm. lehden toimituksen, peruskoulun ja lukion opetuksen, kansalaisopiston tai kirjaston käytössä. Myöhemmin toimintamallin toivotaan laajenevan eri koh-

deryhmille paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti.

Aviisi-hanke liittyy digitalisoinnin tuomaan suureen yhteiskunnalliseen ja rakennemuutokseen. Se on askel kohti avointa tietoyhteiskuntaa ja se on yhteistyötä julkisen ja yksityisen sektorin kesken. Sanomalehtiaineistot ovat monipuolisesti käytettäviä ja rikkaita aineistoja, ja on tärkeää edistää tekijänoikeudenalaisten sanomalehtiaineistojen käyttöön saattamista tutkimuksessa, opetuksessa sekä vapaan sivistystyön toiminnassa.

Hanke linkittyykin Opetus- ja kulttuuriministeriön digitaalisten oppimateriaalien Edu Cloud -hankkeeseen ja tukee Mikkelin kaupungin strategista LUPAUS-ohjelmaa.

Sitä toteuttaa Mikkelissä sijaitseva Kansalliskirjaston digitointi- ja konservointikeskus, joka täyttää tänä vuonna 25 vuotta. Kaksivuotista hanketta (2015–16) rahoittavat EU:n aluekehitysrahasto (EAKR, Vipuvoimaa EU:lta 2014–20), Etelä-Savon maakuntaliitto, Mikkelin kaupunki, Kaakon Viestintä Oy/Länsi-Savo, Viestilehdet Oy/Maaseudun tulevaisuus sekä Kopiaosto.

Tällä hetkellä Mikkelissä digitoidaan pääasiassa sanoma- ja aikakauslehtiä. Säilytettäviä ja mikrokvattavia sanomalehtiä on yhteensä 330 jatkuvasti julkaistavaa valtakunnallista, alueellista, paikallista ja ilmaisjakelehteä. Lisäksi vanhimmille sanomalehdille tehdään pelastamistöitä mikrokuvaamalla niitä uudelleen nykyisten kuvausstandardien mukaan.

Kirjoittaja on Kansalliskirjaston Aviisi-hankkeen projektipäällikkö.

Kuumimmat uutiset! Eurooppalaisen historian aarreaitta auki verkossa

Yli 18 miljoonaa sanomalehtisivua on julkaistu verkossa Europeana- ja European Library -portaalien kautta. Mitä hankkeessa opittiin?

TEKSTI: TIINA HÖLTTÄ

SANOMALEHDET LAAJEMMALLE YLEISÖLLE

Europeana Newspapers -hankkeen myötä suomalaiset digitoidut sanomalehdet saavuttavat entistä laajemman yleisön. Kansalliskirjasto on tuonut projektiin kaiken kaikkiaan 11 sanomalehtinimikettä, yhteensä lähes 132 000 sivua. Tämän lisäksi hankkeeseen lisättiin uutta, suomalaiselle yleisölle ennestään tuntematonta materiaalia. Kaikkiaan kahdeksan nimikettä valittiin täyttämään historiallisen sanomalehtikirjaston aukkoja.

Europeana Newspapers -hanke sijoittaa sanomalehtikoelman myös laajempaan yh-

teyteen. Kansalliskirjaston kohdeyleisöllä on käytössään valmis sanomalehtikoelma Europeana online -portaalissa usealla eri kielellä.

UUSIA KEINOJA TUTKIMUKSEEN

Projekti vaatii hyvin korkeaa teknistä asiantuntijuutta. Kahdeksan uutta lehtinimikettä prosessoitiin OCR-tekstintunnistuksen avulla. OLR-rakennetunnistusta varten kaikkien nimikkeiden määriä ja Suomessa digitoituja sivuja vuosilta 1900–1910 vertailtiin ja valinta tunnistukseen tehtiin kirjallisuuden ja Kansalliskirjaston tietokantojen perusteella. Lopulta tunnistukseen valittiin kolme sanomalehteä – *Hufvudstadsbladet*, *Uusi Aura* ja *Wiipuri* – jotka olivat aikansa suurilevikisimpiä lehtiä.

On ollut mielenkiintoista nähdä millaisia arviointimalleja ja työkaluja projektissa on käytetty ja toisaalta, millaisia on syntynyt. Artikkelien indeksointi on avannut uusia mahdollisuuksia Kansalliskirjaston omaan sanomalehtidigitointiprosessiin. Esimerkiksi NER-tunnistustekniikan kehitys tiedonlouhinnan piirissä kiinnostaa. Artikkelien indeksointi ja NER-tekniikka tuovat uusia keinoja digitoitujen sanomalehtien sisällön syvällisempään tutkimiseen.

KIRJASTOT JAKAVAT TIETOA

Nykyään tiedon etsintä tapahtuu yhä enemmän verkossa. Tästä seuraa, että kirjastot pro-

Tekstin korjaus OCR-tekniikalla ja artikkelien automoitu segmentointi ovat monella tapaa ensimmäinen askel kohti haun, tutkimuksen, tiedonlouhinnan ja käännöspalveluiden tulevaisuutta.

sessoivat kokoelmiaan digitaaliseen muotoon entistä enemmän. Yhteisten eurooppalaisten kulttuuriperintöpalvelujen kuten Europeana ja European Libraryn kannalta digitointityön huolellinen suunnittelu – niin digitoinnin prosessien, digitaalisen datan säilytyksen, saatavuuden kuin käytettävyydenkin osalta – on ensiarvoisen tärkeää.

Muiden eurooppalaisten Europeana Newspapers -kumppaneiden kanssa tehty sanomalehtisisältöjen jalostamis- ja koostamisyhteistyö on johtanut sujuvampaan työskentelyyn ja tehokkaampaan oppimiseen. Projekti on tarjonnut yhteistyökumppaneille lukuisia mahdollisuuksia jakaa sisältöjen digitointiin liittyvää tietoa. Yhteistyön ja monipuolisten taitojen lopputuloksena on saavutettu sanomalehtisisällön jalostuksen ja saatavuuden hyviä käytäntöjä ja suosituksia.

Europeana Newspapers -hanke on vahvistanut kansainvälistä verkostoamme entisestään. Kansalliskirjasto toimii tällä hetkellä myös Kansainvälisen kirjastojärjestöjen liiton IFLA:n uutismediaosaston puheenjohtajana.

NOUSEVAT TRENDIT

Standardien merkitys kasvaa, sillä ne toimivat sovelluksia ja metadataa yhdistävänä liimana muistiorganisaatioissa kuten kirjastoissa, arkistoissa ja museoissa. Niin tutkijat kuin suuri yleisökin

vaativat aiempaa monipuolisempia hakutoimintoja. Käyttäjämme tarvitsevat kattavan valikoiman digitoituja sanoma- ja aikakauslehtien artikkeleita. Uudet artikkelit olisivat myös mielenkiintoista materiaalia tekstinkorjauksen kannalta. Sisältöjen käytettävyys, käyttö ja uusiokäyttö sekä käyttöyhteisöt ovat nousevia trendejä digitaalisessa maailmassa.

SANANEN DOCWORKS-JÄRJESTELMÄSTÄ

Kansalliskirjasto käyttää docWORKS-ohjelmaa kaikissa digitointiprosesseissaan parantaakseen työn laatua ja tehokkuutta. Ohjelmaa voidaan käyttää monella tapaa. Kansalliskirjaston massadigitointihankkeet perustuvat docWORKS:n toimintaympäristöön ja sen räätälöitävissä olevaan seurantajärjestelmään, jonka arkkitehtuuri ja implementointi sopeutuvat eri laajuisiin

projekteihin. Olemme rakentaneet seurantajärjestelmän ja muokanneet docWORKS:n Kansalliskirjaston tarpeisiin tiiviissä yhteistyössä Content Conversion Specialists -yrityksen kanssa. Viimeisin tuotantoprosessi luotiin pienpainatteita varten. DocWORKS on myös Europeana Newspapers -hankkeen epävirallinen artikkelisegmentoinnin työkalu.

LEHTIEN SAATAVUUS PAREMMAKSI

OCR-tekstintunnistukseen liittyä samantyyppisiä haasteita (esim. alkuperäismateriaalin fraktuura-kirjasimet tai kulunut teksti) kuin muihinkin vanhojen sanomalehtien massadigitointihankkeisiin. Tekstin korjaus OCR-tekniikalla ja artikkelien automoitu segmentointi ovat monella tapaa ensimmäinen askel kohti haun, tutkimuksen, tiedonlouhinnan ja käännöspalveluiden tulevaisuutta.

Nämä kehitysaskel parantavat historiallisten eurooppalaisten sanomalehtien saatavuutta verkossa Europeana- ja European Library -portaalien kautta. Käyttäjät pääsevät erinomaisesti järjesteltyyn aarreaittaan, joka tarjoaa 18 miljoonaa sanomalehtisivua heidän käyttöönsä.

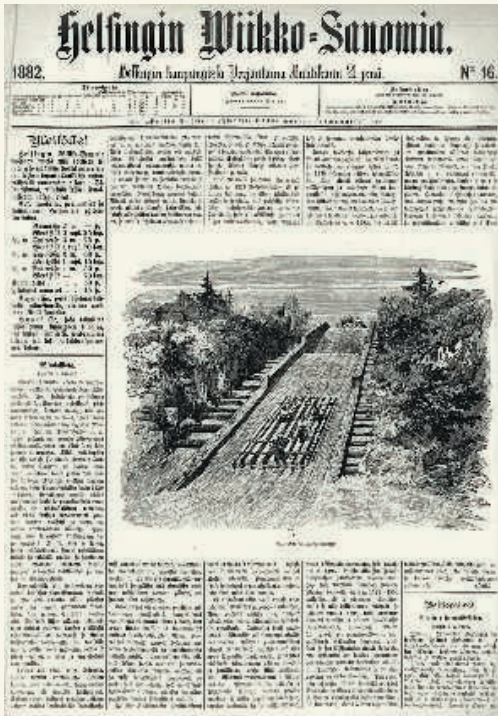
Kirjoittaja oli suunnittelija Europeana Newspapers -hankkeessa.

www.europeana-newspapers.eu

Mikä Europeana

Newspapers -hanke?

Europeana Newspapers -hanke tuo kulttuuriperintömateriaaleja kaikkien ulottuville. Yli 18 miljoonaa sanomalehtisivua on julkaistu Europeana- ja European Library -portaalien kautta. Euroopan komission rahoittama kolmivuotinen hanke päättyi maaliskuussa 2015.

Helsingin Wiikko-Sanomia, 21.4.1882, no 16.

Kuva Kansalliskirjaston digitaalisista aineistoista
digi.kansalliskirjasto.fi.

Sanomalehdistö historian saatossa: Valistusta, mobilisaatiota, uutisia, viihdettä

Sanomalehdistö on elänyt läpi monta murroskautta. Miten suomalaiset sanomalehdet ovat kehittyneet ja muuttuneet puolueiden äänenkannattajista digitaalisen maailman toimijoiksi?

TEKSTI: RAIMO SALOKANGAS

MAAKUNTALEHTI SANOMALEHDEN PERUSTYYPPINÄ

Suomalainen sanomalehdistö on ollut alueellinen lähes koko ikänsä. Tällä hetkellä periaatteessa valtakunnallisia ovat ainoastaan iltapäivälehdet. Helsingin Sanomilla toki on levikkiä ympäri maan, mutta kun levikin ja sisälön painopisteet ottaa huomioon se on maakuntalehti siinä kuin muutkin.

Monessa maassa sanomalehdistö jakaantuu valtakunnalliseen, maakunnalliseen ja paikalliseen aluetasoon, joista valtakunnallinen tapaa olla heikoin. Britanniassa voi iltapäivälehtien lisäksi Lontoon aamulehtiä pitää valtakunnallisina, ja Saksassakin muutama lehti kuuluu tähän kategoriaan. Pinta-alaltaan pienessä Tanskassa eräillä sanomalehdillä on valtakunnallista levikkiä, mutta Suomen lisäksi myös Ruotsissa ja Norjassa pääkaupungin lehtien levikin valtakunnallisuus on ohutta.

Tilattavat paikallislehdet ovat erityisen vahvoja Norjassa ja Suomessa. Vuonojen ja vuorten pirstomassa Norjassa suppeat levikkialueet ovat luonnonkin sanelemia ja siellä ”paikallislehden” ja ”maakuntalehden” raja on sumea. Suomessa se on selvä: maakuntalehti ilmestyy lähes poikkeuksetta joka päivä ja on täyden palvelun sanomalehti, kun taas paikallislehti ilmestyy kerran tai muutaman kerran viikossa ja on kiinnostunut ainoastaan oman suppean levikkialueensa asioista.

Suomessa on tällä hetkellä kolmisenkymmentä ”maakuntalehteä”, josta on tullut suomalaisen sanomalehden perustyyppi.

Sen levikkialue on suunnilleen sama kuin ilmestymiskaupungin talousalue, se käy tilaajansa ainosta uutislehdestä ja se on poliittisesti sitoutumaton – mutta muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta sillä on puoluepoliittinen menneisyys.

POHJANA KANSALAI-SYHTEISKUNNAN MOBILISOIJAT

Harvalukuiset varhaisimmat sanomalehdet olivat olleet jossain mielessä valtakunnallisia, mutta vasta yhteiskunnallinen mobilisaatio valtiopäivätoiminnan käynnistymisen myötä 1860-luvulta alkaen sai aikaan rakenteen, jossa oli Helsingissä ilmestyviä ”puolueiden päälehtiä” ja maakuntakeskuksissa ilmestyviä, oman alueen ihmisten voimin perustettuja alueellisia äänenkannattajia. *Uudesta Suometaresta* (1869–1918) tuli suomenmielisen liikkeen päälehti ja järjestäytymättömän ”puolueen” epävirallinen päämaja, ja sitä lukivat puolueen kellokkaat ympäri maan. 1870–80-luvuilla perustetut lukuisat alueelliset suomenmieliset lehdet puolestaan mobilisoivat oman levikkialueensa väkeä niin yleispoliittisten kuin konkreettisten alueellisten tavoitteiden, kuten suomenmielisten oppikoulujen perustamisen, taakse.

Samoin Suomen ensimmäinen seitsenpäiväinen sanomalehti ja aikoinaan maan suurlevikkisin lehti, *Helsingfors Dagblad* (1861–89), oli liberaalisen liikkeen suunnannäyttävä ja monet sen toimittajista eri kaupunkien valtiopäivämiehiä. Ruotsalaisuusliikkeessä vastaava yhdys-

Kaupallistumiskehitys oli alkanut viimeistään 1910-luvulla, mutta Suomessa sitä jarrutti maan itsenäistyminen.

siteen rooli oli *Nya Pressenillä* (1882–1900) ja nuorsuomalaisessa puolueessa *Päivälehdellä* (1889–1904).

1800-luvulla sanomalehtiä lukivat Suomessa leimallisimmin kaupunkien porvaristo ja maaseudun talonpoikaiston kärkiryhmä, mutta kansalaisyhteiskunnan rakentuminen, kehittyvän kansakoululaitoksen kokenut lukutaito ja hiljakseen lisääntyvä varallisuus levittivät lehtien tilaamista myös alempiin kansankerroksiin.

Suomeenkin kehkeytyi versio pohjoismaisesta poliittisesta monilehtimällistä, jossa pienessäkin kaupungissa ilmestyi useita sanomalehtiä, jotka erosivat toisistaan lähinnä poliittisen värin

puolesta. Pohjana oli yhteiskunnan luokkajako, jonka varaan syntyi puolueita, ja puolueet tarvitsivat äänenkannattajikseen sanomalehtiä, joiden tärkeänä tehtävänä oli houkutella puolueen pyrkimysten taakse se osa lehden levikkialueen väestöstä, jonka etuja puolue ja lehti edustivat.

PUOLUEIDEN TYÖKALUIKSI

Puoluelehdistön suuruuden kausi Suomessa osui vuoden 1907 eduskuntaudistuksen ja 1930-luvun laman väliseen aikaan. Kuorena poliittinen lehdistöjärjestelmä säilyi aina 1990-luvulle saakka. Yleinen ja yhtäläinen äänioikeus merkitsi, että eduskuntaan pyrkivien puolueiden oli tärkeää saada sanomansa kuuluviin. Mieluiten jokaiseen vaalipiiriin oli saatava puolueen äänenkannattaja, jonka puolueen paikalliset kannattajat perustaisivat ja tilauksillaan pitäisivät yllä.

Puolueiden lehtiverkot kasvoivat ja tiivistyivät, mutta vaihtuvuus oli suurta, sillä suuren osan lehdistä osoittautui mahdottomaksi päästä taloudellisesti jaloilleen. Asiaa auttoi, jos oli varakkaita tukijoita, kuten teollisuusyrityksiä tai maakunnan vakavaraisia talollisia. Järjestelmä kuitenkin perustui puolueiden rinnakkaisiin lehtiverkkoihin, joiden oli mahdollista kasvaa niin kauan kun ”omassa” joukossa oli tilaajamäärän kasvun varaa. Kun se oli käytetty, kasvu täytyi hakea naapurin tontilta, ja silloin alettiin kilpailla uutisten, viihteen ja ilmoitussisällön houkuttelevuudella ja politiikka jäi vain yhdeksi lukijan lehtivalinnan perusteeksi.

Tämä kaupallistumiskehitys

oli alkanut viimeistään 1910-luvulla, mutta Suomessa sitä jarrutti maan itsenäistyminen. Kun nyt kaikki päätökset tehtiin kotimaassa, puolueiden oli aina vain tähdellisempää saada mobilisointua kannattajansa vaaliuurnille, ja siinä tarvittiin sanomalehtiä. Pian kuitenkin kävi ilmi, että moniin lehtiin saattoi syyttää loputtomasti tukirahaa ilman pysyvää tulosta, ja porvarilliset puolueet antoivat lehtiverkkonsa paljolti markkinoiden huomaan. Alakynteen jääneelle vasemmistolehdistölle puoluelehtirollin säilyttämisestä tuli selviytymiskeino: edes omat lukisivat.

ALUEELLISISTA YKKÖSISTÄ MEDIABISNEKSEEN

Lehdistöjärjestelmä siirtyi malliin, jossa kullakin markkinointialueella yksi lehti kasvoi ja muut kuihtuivat ja viimein kuolivat. Poliittisen lehdistöjärjestelmän kuoren murtumista merkitsi alueellisiksi ykkösiksi päässeiden lehtien luopuminen muodollisesta puoluesiteestä 1980-luvun lopulta alkaen, *Itä-Savo* viimeisenä vuonna 2002. Johtavista alueellisista lehdistä vain *Kouvolan Sanomat*, *Salon Seudun Sanomat* ja *Forssan Lehti* eivät ole koskaan olleet minkään puolueen äänenkannattajia, vaan kasvaneet paikallislehdestä. Loput pari tusinaa ovat olleet äänenkannattajia ja ne on usein perustettu jo kielipoliittikan nousukaudella 1800-luvulla tai 1900-luvun alkuvuosien poliittisen innostuksen kaudella.

Viimeistään 1990-luvulta alkaen lehtitaloissa on korostunut liikeyritysajattelu. Jo aikaisemmin se oli näkynyt siinä, että

Suuri kysymys onkin, ovatko suomalaiset yhä ”lukijakansaa”, jollaiseksi meitä on tavattu kutsua?

maakuntalehdet mielellään ostivat oman alueensa paikallislehtiä, jotkut pitkin maata. Seuraavassa vaiheessa maakuntalehdet alkoivat ostaa toisiaan, ja joissakin tapauksissa lehtitalot levittäytyivät sähköiseen viestintään ja julkaisutoiminnan liepeille. Liikeyritysajattelu on kuitenkin vienyt laajoihin konserneihin, joilla on omilla alueillaan painetun sanan monopoli, tai lähes sellainen, kun sekä maakuntalehti, paikallislehdet että ilmaisjakelulehdet ovat samaa konsernia.

Levikillisesti ja taloudellisesti Suomen sanomalehdistö oli vahvimmillaan ennen 1990-luvun loppua, jolloin sen kokonaislevikki oli yli neljä miljoonaa kappaletta, mistä se on pudonnut 2,3 miljoo-

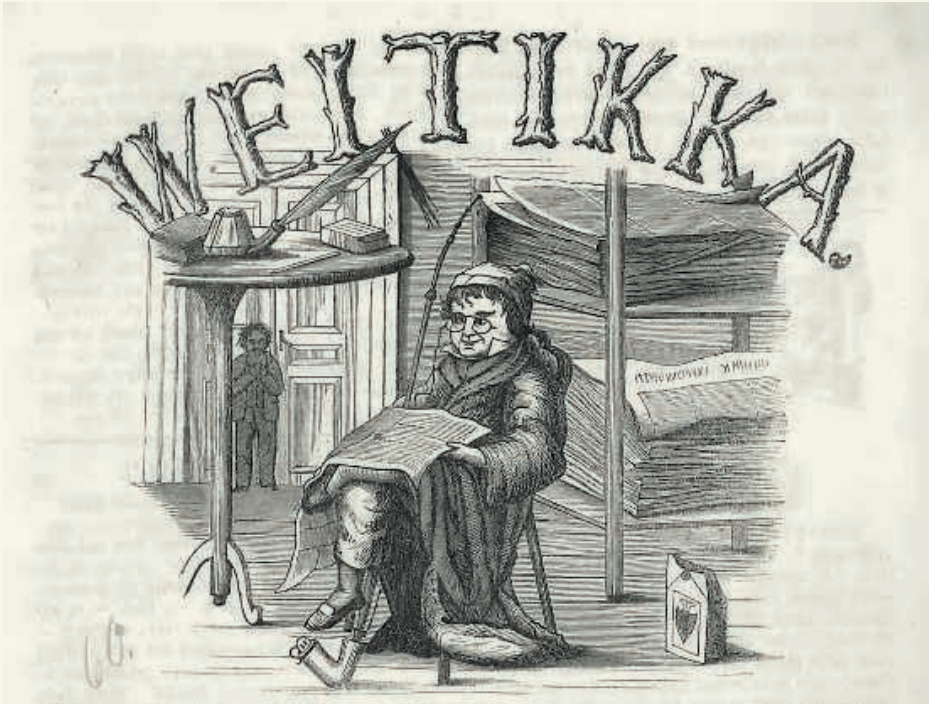
naan (2013). Alkuun lasku oli pitkälti päällekkäisen levikin karistumista ja vetäytymistä levikkialueen laidoilta ydinalueille. Maakuntalehdet yksinkertaisesti lakkasivat kilpailemasta keskenään; ne saattoivat kyllä ostaa toisiaan, mutta eivät enää yrittäneet tunkeutua toisen reviirille.

UUESSA MAAILMASSA

Suurempi osa levikkikadosta on kuitenkin seurausta maailman muuttumisesta digitaaliseksi ja median siirtymisestä verkkoon. Kuvaavaa onkin, että mieluummin kuin paperilehden laskevia levikkilukuja, lehdet kertovat lukijoittensa kasvavan määrän. Ongelma on vain se, että paperilehden sitoutuneen lukijan tilalle on tullut uskoton verkkokäyttäjä, joka lukee mitä lystää, eikä halua maksaa siitä lehtitalolle.

Suuri kysymys onkin, ovatko suomalaiset yhä ”lukijakansaa”, jollaiseksi meitä on tavattu kutsua? Ja haluavatko ihmiset maksaa siitä, että joku heidän puolestaan valikoi maailman asioita, tai menee vaikka Ukrainaan ja analysoi heille omin silmin näkemäänsä? Tai toisesta suunnasta katsoen: kykeneekö lehdistö (eli media) uudistumaan niin, että sen sisältö yhä kiinnostaa ihmisiä niin paljon, että he haluavat kustantaa tuon sisällön aikaansaamisen? Optimisti ajattelee, että pitkän ajan kuluessa muodostunut kollektiivinen lukijuus on jotain, mikä ei aivan äkkiä katoa.

Kirjoittaja on journalistiikan emeritusprofessori Jyväskylän yliopistosta.

N:o 1.

Keskiviikkona 11 päivä. Toumikuuta

1871.

Weitikka

niminen sanomalehti ilmoitetaan täten tilattavaksi. Lehti, joka ilmestyy Helsingissä puolen arkin kokouksena joka toinen lauantai k:lo 12 päivällä, on sisältönsä helposti ymmärrettävää ja huvittavaa lukemista tieteellisessä, yhteiskunnallisissa ja valtiollisissa asioissa, tiedon-antoja päivän tapahtuksista sekä koti- että ulkomaalla ja näiden tarkastelua. Tekstin selitykset tulee lehti sen ohessa olemaan varustettuna opettavilla ja valaisevilla kuvilla tarpeen mukaan. Tästä nähdään, että se tulee olemaan hyvin hyödyllinen ja huvittava nuorukainen. Josle Weitikka itse karkki vuosin kummoisi kerskaamista, jospa sen edeltäksin kertoa, että se tulee olemaan Suomenmaan, ehkäpä koko maailmankin paras lehti. Mutta kun weitikka on hyvin nöyrä, ei se siitä nyt hiiskahda mitään.

Kun tähän lisätään, että Weitikka tulee olemaan niin helppohintainen, että se maksaa

	Helsingissä	Maaseuduilla
Koko vuodelta	3 m. — p.	3 m. 50 p.
Puoletta	1 „ 75 „	2 „ — „

niin tietty on, että sitä jokuain siivistynyt ihminen tässä maassa haluaa tilata, joista lyhyistä lehtiä hoittaa jokaisista niin pian, kuin mahdollinen on, sitä tilaamaan, ettei hän jää ilman, sillä tietysti ei kätä painattaminen niin suurta painosta, että kaikille haluaville riittäisi. Tilauksia saadaan tehdä kaikissa maamme postikonttoreissa ja pääkaupungissa Walenius'en kirjakaupassa. Mutta paitsi sitä voidaan niinkin tehdä, että yksi maalainen ottaa hankkijansa viisi tilaajaa. Jos hän sitte lähettää rahat tänne „Weitikan toimittajalle“, niin ei Weitikka maallakaan tule maksamaan enemystä kuin 3 m., jota paitsi siitä on se huvi, että tilaukset saavat lehden luokensa lähetettyinä ristipiteissä, jonka toimittus itse on tehnyt, ja se kunnollinen mies, joka niitä viisi tilaajaa hankkii, hän saa yhden kappaleen lehteä ilmaiseksi.

Weitikka.

Weitikka, ensimmäisen suomenkielisen pilalehden ensimmäinen numero, 11.1.1871.

Pilkkarunouden ja satiirin varhaisia helmiä

Lehdistön ja satiirin yhteys on aina ollut todella läheinen. Satiirin historia Suomessa on kiehtova aihe, jonka tutkimuksessa Kansalliskirjaston kokoelmat, etenkin historialliset sanomalehdet ja pilalehdet, ovat oiva työkalu.

TEKSTI: SARI KIVISTÖ

VARHAISIMMAT HERJAT VIIPURISTA

Suomalaisen satiirin varhaisinta kerrostumaa ovat viipurilaiset 1600-luvun pilkka- ja herjakirjoitukset. Viipuri oli 1600-luvulla kansainvälinen ja monikielinen kauppakaupunki, jota johti voimakas saksalaisperäinen kauppiasluokka.

Säätyjen välisissä kiistoissa käytettiin toistuvasti pilkkaa ja ivaa aseina. Suusanallisia herjoja täydennettiin naulaamalla talojen seiniin ivasäkeitä, joissa parjattiin ruotsiksi tai saksaksi kaupungin mahtimiehiä. Seiniin kiinnitettyjä häväistyskirjoituksia kutsutaan paskilleiksi roomalaisen Pasquino-patsaan mukaan. Piazza Navonan lähellä sijaitsevaan veistokseen alettiin kiinnittää ivatekstejä 1500-luvulla.

Koska sanomalehtiä ei 1600-luvun Viipurissa vielä ollut, anonyymien kirjoittajien ivailut

levisivät suullisesti tai käsikirjoituksina. Pyövelin tehtävänä oli polttaa niitä kaupungin torilla.

Yhtä lailla ivaa käytettiin aseena oppineiden kesken Turun Akatemiassa. Varhaisimmat latinankieliset satiiria käsittelevät väitöskirjat valmistuivat Turun Akatemiassa 1700-luvulla; esimerkiksi luonnonhistorioitsijana toiminut Kristian Björklund laati nopeita huomioita satiirisen kirjoittamisen lajista (*Animadversiones subitaneae circa satyricum scribendi genus*, 1755.).

PILKKARUNOJA SANOMALEHTIEN SIVUILLA

Pilkkarunojen perinne jatkui 1700-luvun arkiveisuissa ja 1800-luvun laajalle levinneissä pilkkavärssyissä. Leikki- ja pilkkarunot olivat yleensä tilapäärinoutta, jota julkaistiin lehtien pikkupalstoilla tai esitettiin oman kylän piirissä. *Mikkelin Sa-*

nomissa todettiin 12.8.1909, että vanhat kansanrunoilijat äityivät politiikasta tai kieli- ja kansallisuuskysymyksistä kirjoittaessaan käyttämään ruoskivia sanoja ja suolattuja säkeitä.

Usea sanomalehti, kuten *Hämeen Voima* 12.5.1906 ja *Forssan Sanomat* 8.5.1906, painatti runoilija ja pappi Abraham Poppiuksen (1793–1866) pilkkarunon suomalaisten halusta hienostella ruotsintamalla sukunimensä valistuksen nimissä. Tässä heläjävien herrasnimien huumassa Niilo Luovoselta tuli Niklas Luuverman ja ”Reijo oli ennen Grelsi, / Siitä käänsi siten Slerg; / Vaan nyt hälle päähän lensi / Ollaksessa Retkunberg. / Hän on nyt mestar Retkunberg.” Värssy liittyi kielikysymykseen, joka oli etenkin 1800-luvun lopulla keskeinen polemiikin aihe.

Runoilija ja pappi Mikael Choraeus (1774–1806) laati pilkkarunon esimerkiksi Pietarsaaren naisista vertaamalla heitä kanoihin;

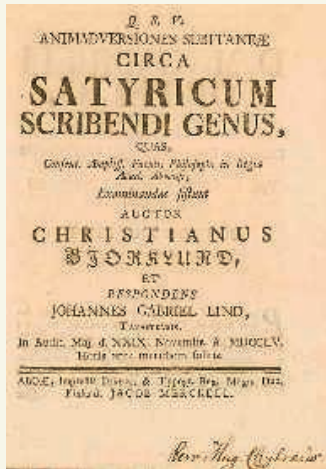
yksi kun kaakatti, kaakattivat kaikki.

IVASÄKEITÄ MIESTEN KESKEN

Itseoppineet rahvaanrunoilijat esittivät pilkkalauluja markkinoilla tai kirkonmäellä 1800-luvulla. *Ilmarisessa* kerrottiin 24.7.1878 Uukuniemen pitäjän pilkkarunoilijasta Jaakko Erikäisestä, jonka vanhalla runonuotilla lurittelemat säkeet paikkakunnan tapahtumista olivat kyläläisten mieleen. Kyläläisiä käsiteltiin niissä sisäpiirin liika- ja haukkumanimillä, ja hänen sanansa olivat ”nahkaan sattuvia”. Henkilöön menevä pilkka, siveettömyyden moittiminen sekä paikallisten virkamiesten ja pappien ivaaminen olivat tällaisten sanaseppöjen vakioainesta.

Viipurilaista satiirin traditiota jatkoi Jaakko Juteini (1781–1855). Kokoelmassaan *Pila-Kirjoituksia* (1816) hän moitti yhteiskunnan valtaapitäviä, arveluttavia lääkäreitä ja lahjottavia pappeja – ”raha muuttaa miehen mielen / lahja liikuttaa sydämen”. Tuomareilta on kadonnut omatunto ja ”rehelisyys rinda-luista”. Sanomalehdissä Juteinin sanottiin ammentaneen aiheensa ihannemaailmojen sijasta arkielämästä ja harhaluulojen, taikauskon tai ihmiskunnan heikkouden piiristä.

Pappien soimaaminen kirjoitettiin myös kirjallista palautetta. Virolahden kappalainen F. J. Ahlqvist vastasi Juteinin pilkkalauluihin omalla moiterunollaan, jota levitettiin ympäri maata käsikirjoituksena. Sen seurauksena Juteini kirjoitti runon ”Hyvästijättö Wäinämöiselle”, jossa hän ilmoitti luopuvansa runoilijan toi-

Animadversiones subitaneae circa satyricum scribendi genus, Christianus Björklund, 1755. Kuva: Kansalliskirjaston digitoidut Turun Akatemian väitöskirjat osoitteessa Doria.fi

mestaan. Hän palasi kuitenkin näyttämölle runossaan ”Huilunhumina eli takaisintulo Wäinämöisen hyvästijätöstä”. Vuonna 1827 Juteini joutui oikeuteen epäkristillisten oppien levittämisestä ja pyöveli poltti julkisesti torilla hänen harhaoppiseksi tuomitun teoksensa *Tankar i warianta ämnen*. Kansalliskirjaston kappale on yksi harvoista kirjaroviolta säästyneistä. Hovioikeus kumosi tuomion myöhemmin.

Lehdissä tiedettiin kertoa myös pilkkarunojen erikoisista käyttöyhteyksistä. Ruotsalaisen herra Tengbergin pilkkakirjoitusta Yrjö Sakari Yrjö-Koskisen *Suomen kansan historiasta* levitettiin kertoman mukaan Jyväskylässä viinakaupasta kaupanpäällisenä käännöksenä niille, jotka täyttivät taskumattinsa.

EINO LEINO SATIIRIKKONA

Varhaisista lyyrikoistamme eten-

kin Eino Leino (1878–1926) oli teräväkynäinen satiirikko. *Päivälehti* painatti 17.2.1899 Leinon runon ”Kuvernöörin koira”, jota *Uuden Suomettaren* teatteriarvostelija R.R. oli pitänyt häneen kohdistuvana pilkkarunona. Leinon ivallisen kommentin mukaan hänen kouluaikoina kirjoittamansa runo kosketteli vain Hämeenlinnan entisen kuvernöörin edesmennyttä pitkävillaista mopsia. Runon monitulkintaisuus tuo siihen kuitenkin selvää satiirista terää. Koira luonnehditaan paksuselkäiseksi ja sen sanotaan liehittelevän herroja. Kaupungin muissa koirissa se herättää pelkoa: ”ja milloinääni sen ärjähtää / koko kaupungin pennut pelkää”.

Leino kirjoitti ivarunonoja monista aikalaisista. Eläinaiheista ivaa sisälsivät kirjallisuudentutkija V. Tarkiaiseen kohdistunut kärjekäs runo ”Tarhapöllö” sekä pilkkaruno ”Lammas ja vuohipukki”, jossa Leino vertasi Juhani Ahoa onnelliseen lampaaseen ja itseään oman arvontuntoiseen vuohipukkiin.

KAUPUNKIELÄMÄN KRITIIKKIÄ JA JUHANI AHO

1900-luvun taitteen kirjallisuuteen toivat satiirisia sävyjä suuret yhteiskunnalliset muutokset: kaupungistuminen ja teollistuminen, puoluetoiminnan kehittyminen, työväenliikkeen nousu, itenäistymiskamppailu, sisällissota.

Satiirin kehittyminen oli myös seurausta kirjallisuushistorian ja estetiikan sisäisestä kehityksestä. Uusromantiikan ihanteiden hylkääminen ja kylläntyminen luontolyriikan idealistisiin kuvastoihin loivat tilausta satiiriselle katsannolle. 1900-luvun alun päivälehti-

Kurikka oli työväen mahtilehti 1920-luvulla. 15.4.1908, no 8.

dissä toivottiin lisää satiirin ruoskan läiskettä kurittamaan ihanteellista isänmaallisuutta ja luomaan realistisempaa kuvaa kansakunnan todellisesta tilasta. Esimerkiksi *Uusimaa*-lehdessä 1.4.1903 todettiin, että lyyrillisestä runoudesta oli saatu jo aivan tarpeeksi ja sen tilalle odoteltiin ”enemmän totuutta, todellisuutta, wakaumusta ja omaperäisyyttä”.

Tässä kehityksessä Juhani Aholla (1861–1921) oli uranuurtajan rooli. Ahon satiiris-humoristiset teokset avasivat väylää pois uusromantiikasta ja nostivat kau-

punkimiljööön ja säätyläiset satiirin kohteiksi. Kaupungistumisen ongelmat tekivät kirjallisuutemme vastaanottavaiseksi urbaanin elämän kritiikille ja ruokkivat epäluuloa modernia elämänmenoa kohtaan. Ahon satiirisia teoksia olivat hänen pienoisromaaninsa *Hellmannin herra* (1886) ja *Helsinkiin* (1889) sekä virkamiehiä ja ruotsinkielisiä hyväosaisia suomineet lastut.

NAISET SATIIRIKKOINA...

Ensimmäisiä naispuolisia satii-

rikkojamme oli 1900-luvun taitteen terävä tapainkuvaaja Aino Malmberg (1865–1933). Esikoiskoelmaan *Tien ohesta tempomia* (1901) satiiri kohdistui esimerkiksi yhdistysintoiluun ja aatteelliseen puuhasteluun. Tarinan ”Etevä nainen” päähenkilö harasti isänmaallisuutta, kansallisuutta, naisasiaa, raittiusesitelmiä, teeiltamia, paketti-iltamia ja lastenkasvatuksen parantamista. Esikoisteosta kutsuttiin lehtikritiikeissä aivan uudennaiseksi satiiriseksi avaukseksi: ”Kukaan ei ole meille ennen näin puhunut”.

Malmbergin toisessa novellikokoelmassa *Totta ja leikkiä* (1903) jatkuivat samat pienet luonnekuvat, joissa peilattiin suomalaisten sivistyspiirien ahautta ja sovinnasta elämäntapaa. Malmbergin sivallusten kohteina olivat Suomen kulttuuriolot ja kansallisen tradition painolasti. Avaramielisyyttä tarinoissaan kaipaillut Malmberg muutti 1910 Englantiin, jossa hän pysyi Suomen itsenäistymiseen asti tutustuen myös moniin kirjallisiin kuuluisuuksiin.

1900-luvun alun sanomalehdistö noteerasi Malmbergin ohella muitakin naissatiirikkoja. Maria Jotunin (1880–1943) *Arkielämää* (1909) sai kehuja pisteliäästä satiiristaan primitiivistä maalaisväestöä kohtaan. *Kultainen vasikka* -huvinäytelmässään (1918) Jotuni kritisoi ensimmäisen maailmansodan aikana laajalle levinnyttä keinotteluhenkeä. Näytelmän vasikka viittasi raamatulliseen epäjumalankuvaan, jonka israelilaiset Mooseksen poissa ollessa rakensivat. Tässä kultainen vasikka tarkoitti rahaa ja sen palvontaa.

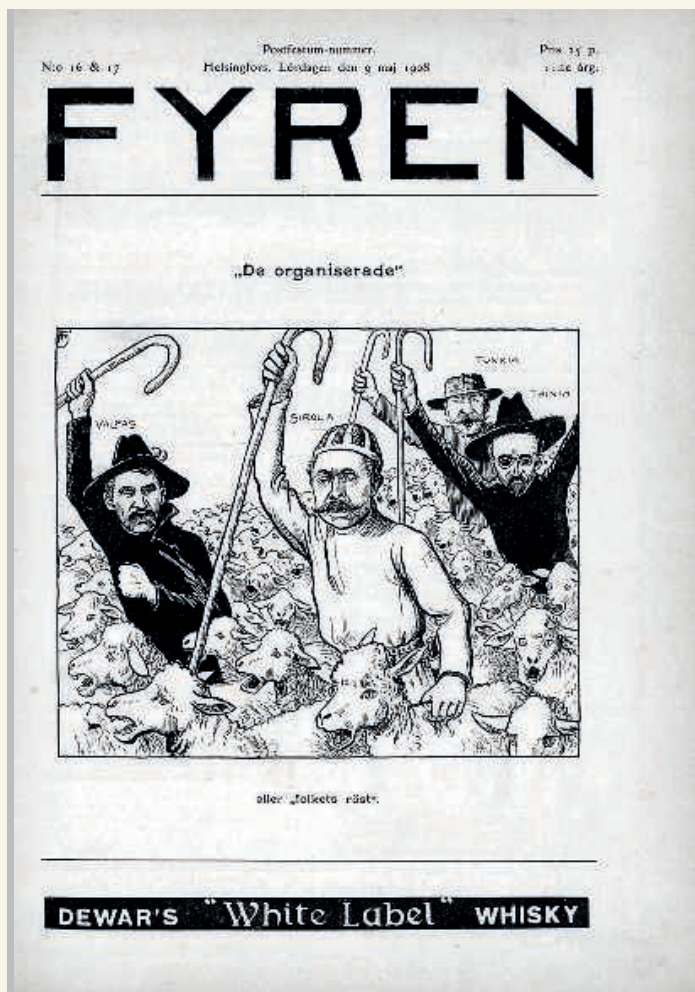
Maila Talvion (1871–1951) *Ni-*

niven lapset (1915) oli satiiria kaupunkimiljöössä. Teoksen raama-tullista hävitystä ennustava nimi kuvasti sen urbaanin elämäntavan kritiikkiä. Ninive oli Vanhan Testamentin syntinen suurkaupunki, jonka jumala uhkasi hävittää Joonan kirjassa. Talvio kuvasi liikekeinoittelujen maailmaa ja maalta Helsinkiin muuttaneen perheen nuorison turmeltumista ylellisten elintapojen, vekselikierteen ja muoti-ilmiöiden, kuten tangovillityksen, parissa. Romaanissa on liikemiesten ja keinottelijoiden lisäksi runsaasti kritiikkiä myös toimittajia, taiteilijoita ja rappeutunutta sivistyneistöä kohtaan, jotka pyörittävät kannattamattomia liikeafäärejä ja perustavat tehtaita ravintola Minervasta käsin.

...JA PAKINOITSIJOINA

Pakinaperinteestämme on tavallisesti nostettu esiin Ollin ja Tiituksen kaltaisia suosittuja kynäniekkoja, mutta myös naiset kirjoittivat paljon lehtipakinoita. Naistenlehtien palstoilla ilmestyneet pakinat eivät olleet varsinaisesti poliittisia, vaan aiheina olivat kotoisammin perhepiiri, lasten maailma, naisen asema, muodit ja kaupungin pikupiirien tapainkuvaus.

Tuulia-nimimerkillä kirjoittanut Tyyni Tuulio (silloinen Haapanen-Tallgren, 1892–1991) oli yksi *Kotillieden* suosituista nimikopakinoitsijoista 1920–1940-luvuilla. Hän kirjoitti myös nimimerkillä Jeannette esimerkiksi kokoelman *Suoma Suometar ennen ja nyt* (1927). Mukana oli pisteliästä sukupuolipoliittista satiiria naisten uravalinnoista muuttuvassa maailmassa, naisten tar-päätteisistä titteleistä ja

Fyren oli ruotsinkielinen pilalehti, joka taisteli fennomaaneja vastaan. 9.5.1908, no 16 & 17.

seuraelämän kommelluksista.

Kersti Bergroth (1886–1975) julkaisi pakinoitaan useilla eri nimimerkeillä ja salanimillä. Pakinoitsijana Bergroth kirjoitti esimerkiksi nimimerkillä Tet ja sellaisiin lehtiin kuin *Kotilliesi*, *Oma koti* ja *Hopeapeili*. Tetin pakinat olivat kulttuuripakinoita, joita hallitsivat ironiset huomiot arkielämästä ja ihmisten käyttäytymisestä. Pakinoitsijan roolin kirjailija määritteli ironisesti teoksessaan *Suloisia aikaihmissiä* (1936):

”Olenhan pakinoitsijanakin vain amatöörihenkilö, joka harjoittaa taidetta tai taitoa pitämättä sitä ammattinaan tai ilman että hänellä siihen on tarvittavaa taitoa”. Bergrothia kiinnostivat erityisesti kirjallisuusaiheet ja naisten maailma ulkonäköpaineineen.

PILALEHDET SATIIRIN TIENRAIVAAJINA

Satiirilla on aina ollut tiivis yhteys lehdistöön lajin poliittisuuden ja

Suomettarelaiten pilalehti *Tuulispää* kukoisti 1910-luvulla. 24.4.1908, no 17.

ajankohtaisuuden vuoksi. Monet satiirikot Maiju Lassilasta Arto Paasilinnaan ja Jari Tervoon ovat olleet lehtimiehiä.

1900-luvun alussa poliittiset pilalehdet kaskuineen ja pilapiirroksineen olivat tärkeitä satiirisen tyylin lanseeraajia Suomessa. Ensimmäinen suomenkielinen pilalehti *Weitikka* oli aloittanut jo 1871. Alkuvaiheessa pilalehtien suosimat satiiriset vastakkainasettelut keskittyivät kielikysymyksen ympärille ja lehtiä perus-

tettiin kielirintaman molemmin puolin. 1900-luvun taitteen kantavana teemana olivat Venäjän politiikka, autonomisten oikeuksien puolustus ja sortotoimet. Puoluetietoisuuden kasvaessa ja työväestön järjestäytyessä ja ryhtyessä aatetta agitoidakseen luomaan omaa pilalehdistöä, nousivat työväki ja sen vastakkaisuus porvariston kanssa pääaiheeksi.

Merkittävimpiä pilalehtiä olivat nuorsuomalaisten varhainen *Velikulta*, suomettarelaiten 1910-lu-

vulla kukoistanut *Tuulispää* sekä työväen 1920-luvun mahtilehti *Kurikka*. Fennomaaneja vastaan taistelivat ruotsinkieliset lehdet *Spets* ja *Fyren*. Pilalehtiä julkaisivat poliittiset puolueet ja päivälehdet. Pakinoitsijoiden rooli toimituksissa oli suuri: Kaapro Jääskeläinen (A. B. Mäkelä) toimitti *Velikultaa* ja *Kurikkaa*, Gustaf Mattsson *Fyreniä*, Tiitus (Ilmari Kivinen) *Tuulispäätä*. Suosituimmat pilalehdet ylsivät muutamia tuhansiin painoksiin, ja ne muokkasivat tehokkaasti mielipiteitä.

Tuulispään tilausilmoituksessa todettiin, että lehden tehtävänä oli nostaa Suomi kulttuurikansojen tasalle, tarjota aloitteleville kynäniekoille mahdollisuus tekstiensä julkaisemiseen ja kehittää kansan taiteellista aistia pilapiirrosten avulla. Pilalehtien merkitys sanomakirjallisuudessa todettiin eri puolilla suureksi. Kannatusta löytyi, sillä sunnuntaiset irtonumeromyyntit kaksinkertaistuivat pilalehtien myötä. Irtonumeroita myytiin myös arpajaisissa, naamiaisissa ja vaikkapa uuden vuoden pukki-iltamien yhteydessä. Pilalehdet nojasivat saksalaisiin ja pohjoismaisiin esikuviiin.

Kansalliskirjaston digitoimat pilalehdet tarjoavat mielenkiintoisen vertailuaineiston eurooppalaisen lehdistön ja sananvapauden kehityksen tutkijoille.

Kirjoittaja on yleisen kirjallisuustieteen dosentti sekä yliopistotutkija ja varajohtaja Helsingin yliopiston tutkijakollegiumissa. Hän on myös toinen Satiiri Suomessa -teoksen tekijöistä (2012).

Digitoidut lehdet osoitteessa www.digi.kansalliskirjasto.fi

PELKO, PROPAGANDAA JA BRÄNDÄYSTÄ: EDUSKUNTAVAALIT ENNEN VANHAAN

Kun Suomi käy huhtikuussa 37. kertaa eduskuntavaaleihin, on jokaisella puolueella takanaan tarkoin hiottu mainoskampanja. Kansalliskirjaston kokoelmien historialliset aineistot näyttävät, että jo viime vuosisadan alkupuoliskon eduskuntavaaleissa puolueet kilpailivat kansalaisten äänistä mainoskampanjoiden keinoin. Mutta siihen yhtäläisyydet loppuvatkin. Ainutlaatuiset lehtiset ja julisteet avaavat ikkunan aikaan, jolloin vaaleissa ei ollut kyse mistään vähemmästä kuin elämästä ja kuolemasta.

TEKSTI: **SUVI KINGSLEY**
KUVAT: **KANSALLISKIRJASTON PIENPAINATEKOKOELMAT**

Kaksi väistämätöntä
tehtävää. Helsinki,
1936, Työväen
kirjapaino.

väistämätöntä tehtävää on:

- 1. käydä äänestämässä heinäkuun 1—2 päivinä;**
- 2. käydä äänestämässä sosialidemokraatteja.**

”Eduskuntavaaleista riippui, että ollaanko tässä enää elossa seuraavana päivänä.”

KOKO KANSAN ELÄMÄ VAAKALAUDALLA

”Pelissä oli yksinkertaisesti koko kansakunnan elämä”, sanoo Turun yliopiston eduskuntatutkimuskeskuksen johtaja **Markku Jokisipilä**. ”Eduskuntavaaleista riippui, että ollaanko tässä enää elossa seuraavana päivänä. Nykyään kampanjointi on paljon kevyempää.”

Huumori todellakin loistaa poissaolollaan talvisotaa edeltävien eduskuntavaalien esitteissä, julisteissa ja lehtisissä. Kansalliskirjaston pienpainatekokoelmista löytyvät historialliset eduskuntavaaliaineistot kertovat tarinaa nuoresta vuoden 1918 sisällissodan repimästä maasta etsimässä suuntaa pois köyhyydestä, kohti vakautta ja vaurautta.

Mutta Jokisipilän mukaan se on vielä kaukainen tulevaisuudenkuva: ”Jos avaruudesta laskeutuisi avaruusolio ja hänelle näytettäisiin tätä aineistoa, olisi hänellekin päivänselvää, että jotain todella paha on tämän kansakunnan lähihistoriassa tapahtunut. Niin rajua on porvarillisen puolueen ja sosiaalidemokraattien vastakkainasettelu.”

Kampanjaesitteissä porvarillisen puolueen eli Kansallisen Kokoomuspuolueen ja Suomen Sosiaalidemokraattisen Puolueen (SDP) erot vaikuttavat ylitsepääsemättömiltä. Edellinen puhuu punaisen kumouksen uhkasta ja jälkimmäinen mustasta porvaristosta. Jokisipilä sanoo: ”Kieli on todella kovaa ja osoittelevaa. Kokoomus syyttää sosiaalide-

mokraatteja epäisänmaallisuudesta ja itenäisyyden vaarantamisesta. Sosiaalidemokraatit taas kutsuvat heitä ahneiksi rahan saalistajiksi ja riistäjiksi, jotka vievät leivänkin työläislapsen kädestä. Nykyään tällainen puhe nostaisi valtavan porun.”

KANSALLISEN EHEYTYMISEN KIVINEN TIE

Vuonna 1937 henki alkoi muuttua. Cajander muodosti ensimmäisen punamultahallituksen ja työtä ryhdyttiin tekemään yli puolue rajojen. Sosialistit, jotka porvariston silmissä olivat menettäneet yhteiskuntakelpoisuutensa sisällissodassa, alkoivat vihdoinkin päästä eroon leimastaan kapinallisten puolueena. Merkittävää oli, että työläiset olivat saavuttaneet siedettävän ja elinkelpoisen palkan. Nämä askeleet hyvinvointiyhteiskuntaa kohti olivat olennaisena syynä orastavalle kansalliselle eheytymiselle.

Jokisipilä selittää: ”Moskovassa työläisten ei uskottu nostavan aseita Neuvostoliittoa vastaan, kun se perusti vuonna 1939 Terijoen hallituksen Suomesta Neuvostoliittoon siirtyneistä kommunisteista. Mutta poliittinen kehitys oli saatu siihen pisteeseen, että kansa tunsu yhteneväisyyttä ja kävikin toisin.”

Sodan jälkeen syntyi vihdoinkin konsensus siitä, että yhteiskuntaa piti kehittää ja kaikki puolueet ottivat yhteisen perussuunnan.

”Todelliseen eheytymiseen tarvittiin ulkoinen vihollinen ja sota. Näissä sotaa edel-

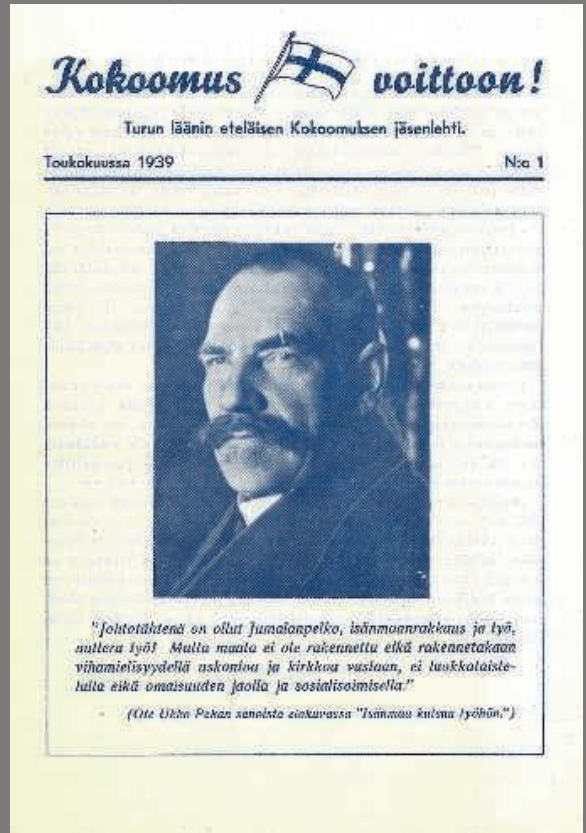
1

1. Kokoomus
voittoon. Turku,
1939, Uuden
Auran Osakeyhti-
ön kirjapaino.

2. Kokoomus
voittoon. Turku,
1939, Uuden
Auran Osakeyhti-
ön kirjapaino.

3. Isänmaan
puolesta. Turku,
1930, Uuden
Auran Osakeyhti-
ön kirjapaino.

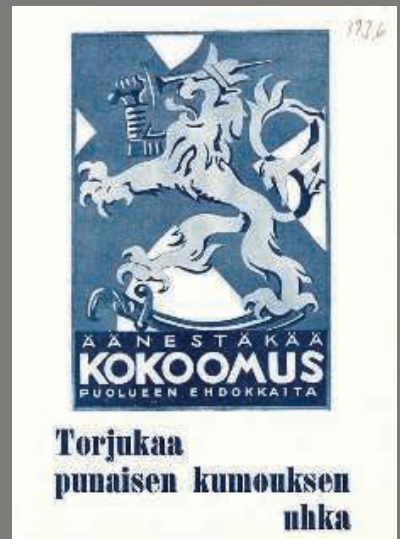
4. Torjukaa
punaisen
kumouksen uhka.
Helsinki, 1936,
Suomalaisen
Kirjallisuuden
Seuran
kirjapaino.

2

3

4

Todelliseen eheytymiseen tarvittiin ulkoinen vihollinen ja sota.

tävissä julkaisuissa kokoomus vielä kyseenalaistaa koko SDP:n olemassaolon. Ja SDP kokoomuksen. Konsensusta ei ole olemassa”, Jokisipilä toteaa.

Suomen pääpuolueet syntyivät yli 100 vuotta sitten ja ne syntyivät aivan eri maailmaan kuin nyt. Rajaviivat olivat tarkkoja ja käsitteelliset erot tuntuivat ylitsepäasemätömilä. Yhteiskuntaluokan ajatus oli kokoomukselle negatiivinen käsite, luokkaviha ja taistelu uhkasivat kansakunnan elämää. SDP:lle luokkatietoisuus taas oli keskeinen kysymys, työväenluokan nousu oli olen-naista.

Jokisipilä sanoo: ”Yhteiskunnan rakenteen ja tuotantorakenteen myötä myös puoluekartta on muuttunut. Esimerkiksi SDP:llä on nyt eksistentiaalinen kriisi, sillä he ovat epäproletarisoineet oman puoluekantansa voitettujen hyvinvointiyhteiskunnan peruspilareiden myötä. Koko heidän Forssan ohjelmansa vuodelta 1903 on toteutunut – 8 tunnin työpäivä, vähimmäispalkka, yleinen koulutellisuus. Näiden esitteiden työläisiä ei ole enää olemassa.”

TUNTEIDEN PELIÄ

Jo viime vuosisadan alussa tunteilla ja mielikuvilla oli suuri rooli poliittisessa kampanjoinnissa. Julkaisut ovat täynnä tunteisiin vetoavia sloganeita ja kuvituksia.

”Ilmaan heitellään mielikuvia siitä millaisia poliittisia vastustajat ovat eikä esitetä

konkreettisia lupauksia tai puhuta siitä mikä voisi olla se täsmällinen poliittinen ratkaisu”, Jokisipilä havainnoi.

Esimerkiksi Svenska folkpartiet:in materiaalissa on selkeä ulkoinen viholliskuva eli Neuvostoliitto. Jokisipilä on yllättynyt: ”Nykyään SFP nähdään hyvin maltillisena toimijana sen suhteen, että Suomen ei pidä olla tuomarina kansainvälisissä ristiriidoissa. Näissä esitteissä Neuvostoliitto nähdään selvästi kaiken pahan ruumiillistumana.” Esitteissä maalataan uhkakuva siitä mitä tapahtuu, jos Suomi ei toimi oikein: se joutuu ”punaiselle” puolelle.

Erityisen tunteisiin vetoava on kuva lehtisessä ”Svensk kraft Finlands väl”. Siinä näkymä suomalaisesta kansallismaisemasta – koi-vuista, kyntäjistä, perheestä ja talosta – on rinnastettuna maanpäälliseen helvettiin, jossa taka-alalla komppania teloitaa ihmisiä ja etualalla nääntyneet lapset ja äiti anovat armoa armeijan upseerilta.

Aineistosta näkyy myös, että jo viime vuosisadan alkupuolella suomalaisilla puolueilla oli pyrkimyksiä luoda omaa brändiä. ”Toki graafinen ilmaisu on nykyäänökulmasta hyvin amatöörimäistä”, Jokisipilä toteaa.

Kokoomus käytti erityisesti nationalismin keskeisiä symboleja siniristilippua ja leijonaa, ja mielikuvia kodista, uskonnosta ja isänmaasta. Tässä Jokisipilä näkee yhtäläisyyksiä vuoden 2011 perussuomalaisten vaalikampanjan kanssa, joka käytti samankaltaista kansallismaisemakuvitusta. ”Nationa-

Nuorisolle työtä ja leipää.

Meitä on pääsattu työttömyydellä ja nälällä. Olemme joutuneet värjöttämään työttömien soppajonoissa ja almuja anellen köyhäntalojen eteisissä. Meidän rauhallisella tilaisuusklaamme ovat villiintyneet joukot häiriinneet. Aatteemme tunnusmerkkejä on revitty ja toveroitamme valaistu.

Tällaisen oloitan tahtoo musta porvaristo tehdä pysyväkäl. Ja vieläkin enemmän: se tahtoo hävittää kansanvallan ja aitan riittä meiltä puolustus-oikeudenkin.

Niin ei saa tapahtua! Ei askeltakaan taakse, vaan eteenpäin!

Sosialidemokraattinen työväenpuolue tahtoo järjestää meille työtä ja leipää! Se tahtoo saattaa maahan järjestyksen ja lopettaa miellivallan!

Äläcsetääkää heinähuun 1 ja 3 pona toimittavissa vaaleissa sosialidemokraattinen puolue voittoon. Tehkää se nuorison ja noussevan sukupolven elämään ja onnen puolesta.

ALAS KANSAN VIHOLLISET! TYÖVÄKI VAALEISSA VOITTOON!

Heinäksi 1933. Työväen kirjapaino

1. Nuorisolle työtä ja leipää. Helsinki, 1933, Työväen kirjapaino.

2. Työläinen joko olet täytännyt velvollisuutesi. Kuopio, 1933, Savon Kansan kirjapaino Oy.

3. Makten Ät Arbetarna. Helsingfors, 1936, Työväen kirjapaino.

Työläinen, joko olet täytännyt velvollisuutesi?

Viimeiset hetket ovat käsissä. Vastiuurnat suljetaan maanantaina kello 20 (8).

TYÖTTÖMYYSEN MARSH - pöräsi tulla hitaasti raskauskohtauksissa kolliapottuilla. Parhaan jalan vieressä kotitalon tuloilla taanella, niilläkin kukaan kukaan ei työhön tulla kukaan. Järjestyksen älä, omistajien -työ. Työttömien tulla vaia. Meidän kakrelle älännä tulla kukaan. Meidän tulla kukaan. Meidän tulla kukaan.

Sallitko tällaisen oloitan edelleen jatkua? Ellet, niin riennää heti vastiuurnille!

Työ, leivän, kotiemme onnen ja paremman tulevaisuuden puolesta, väkivaltaa ja taantumusta vastaan!

Moseriakaamme väkään taantumaa! Niin sosialidemokraattinen listalle!

Werner Söderström Oy, Raappio 1933

3

Naisia syytettiin jopa rivikarkuruudesta, jos he jättivät äänensä käyttämättä.

lismi nähtiin 1900-luvun alkupuoliskolla oman kansakunnan parantamisena ja siitä oltiin avoimesti ylpeitä. Nykyään se on kirošana ja perussuomalaiset tasapainottelevat kansainvälisen kehityksen ja suomalaisen kansallistunteen välillä. He ovat työntyneet siihen tilaan minkä isot puolueet ovat jättäneet siirtyessään näiden asioiden ääreltä pois”, hän sanoo.

SDP:n esitteissä taas vallitsee punainen väri ja niiden pääroolissa on kuvitteellinen henkilö: ”työläinen”. ”SDP on brändännyt itsensä pienten ihmisten puolustajaksi, rahaa ja valtaa ja taloudellista riistoa vastaan. Esitteissä näkyy vahvasti myös patriarkalisuus vaikka SDP olikin voimallinen naisasiassa. Työtön työläinen on useimmiten mies”, Joki-sipilä toteaa.

NAISET, HERÄTKÄÄ!

Historiallisen eduskuntavaaliaineiston yksi erikoisuus on naisiin kohdistuva täsmäkampanjointi. Naisia rohkaistiin urnille ja antamaan äänensä naisehdokkaille. Miksi? Vielä reilut 30 vuotta yleisen äänioikeuden myöntämisen jälkeen ilmapiiri oli selvästi yhä sellainen, että naiset eivät sitä kovin halukkaasti käyttäneet.

Suomen Naisten Kansallisliiton lehtisessä vuodelta 1939 naisia suostuteltiin äänestämään sillä, että politiikkaan osallistuminen ei ole ”turmeltunutta eikä myöskään epänaissellista”. Naisia syytettiin jopa rivikarkuruu-

desta, jos he jättivät äänensä käyttämättä.

Heidän tunteisiinsa vedottiin, kuten SDP:n lehtisessä vuodelta 1936 (Työväen kirjapaino), joka alkaa iskulauseella: ”NAISET, Teidän käsissänne on tulevaisuuden avain!” Seuraavalla sivulla sanotaan: ”Sinusta riippuu, saavatko vastaisuudessa tällaiset kurjuustapaukset uusiintua!” ja perään sanomalehden otsikko ”Lapsi jäänytyn kiinni kätkeyseen”.

Suurimpana esteenä kuitenkin vaikutti olevan yhteiskunnan patriarkalisuus. Joki-sipilä sanoo: ”Tämä osoittaa sen, että lakeja voidaan säätää, mutta on vallitsevan kulttuurin asia tapahtuuko sen suhteen mitään. Puolueiden kampanjaesitteistä näkee, että vaikka naisia haluttiin urnille, heidän paikkansa oli yhä kotona.”

Esimerkiksi Suomen Naisten Kansallisliiton lehtisessä miehiä kehoitettiin olemaan pahastumatta siitä, että naiset lähtevät mukaan politiikkaan. Myös SDP:n esitteissä naiset yleensä odottavat kotona lasten kanssa työläisisän tuomaa leipää. Mutta muutos oli tulossa, sillä sotavuosina naiset siirtyivät joukkoina teollisuuden töihin ja jäivät niihin rooleihin sodan jälkeenkin.

Yhtäläisyys nykypäivään löytyy kuitenkin naisiin kohdistuvien lehtisten tekemisissä poikkeuksellisen konkreettisissa lupauksissa. Esimerkiksi SDP:n ”Naiset äänestävät!”-lehtisessä vuodelta 1939 peräänkuulutetaan halpoja, hyviä ja terveellisiä asuntoja, lastenhoidon järjestämistä, jos äiti on ansiotyössä,

Ei miehiä vastaan *vaan* miesten rinnalla!

Perheensä lisäksi naisten edustajien kansanedustajissa ja muualla, missä yhteiskuntaa edustetaan poliittisella, ei ole taisteltava miesten vastaan, vaan on jatkua yhteistyötä.

Yhteistyö on ollut kokonaisuus ja taistelu, jota miehimme on jatkuvasti nähtävissä, emmekä epäile heidän kykyä lähteä mukaan.

Kukaan ei pidä epäluottamuksellisuutta kiltteinä, että todetaan tällaisiin asioihin osittain osittain.

Meidän yhteiskunnassa taistelu on jatkuvasti jatkunut, mutta se on jatkuvasti jatkunut. Meidän yhteiskunnassa taistelu on jatkuvasti jatkunut, mutta se on jatkuvasti jatkunut. Meidän yhteiskunnassa taistelu on jatkuvasti jatkunut, mutta se on jatkuvasti jatkunut.

häntä ei ollut mitään syytä olla pelokas, että miehimme on jatkuvasti jatkunut.

Yhteistyö on ollut kokonaisuus ja taistelu, jota miehimme on jatkuvasti nähtävissä, emmekä epäile heidän kykyä lähteä mukaan.

Miehimme ei ole mitään syytä olla pelokas, että miehimme on jatkuvasti jatkunut. Meidän yhteiskunnassa taistelu on jatkuvasti jatkunut, mutta se on jatkuvasti jatkunut.

Yhteistyö on ollut kokonaisuus ja taistelu, jota miehimme on jatkuvasti nähtävissä, emmekä epäile heidän kykyä lähteä mukaan.

Yhteistyö on ollut kokonaisuus ja taistelu, jota miehimme on jatkuvasti nähtävissä, emmekä epäile heidän kykyä lähteä mukaan.

1. Ei miehiä vastaan vaan miesten rinnalla. Helsinki, 1939, Suomen Naisten Kansallisliiton Naisedustuskomitea.

2. För småfolkshemmen. Helsingfors, 1936, Työväen kirjapaino.

3. Naiset äänestävät! Hämeenlinna, 1939, Hämeen kansan kirjapaino.

För småfolkshemmen för arbetarmödrarnas väl och barnens FRAMTID

RÖSTA Socialdemokratiskt!

Naiset

äänestävät!

Euroopan poliittisen tilanteen takia jo silloin ymmärrettiin, että jos Suomi halusi pysyä suurvaltojen ristiriitojen ulkopuolella, sen piti ankkuroitua pohjoismaiden yhteyteen.

ja lapsille mahdollisuuksia hankkia kunnon ammatti. Lupauksia, jotka kuulostavat yllättävän ajankohtaisilta myös nyky-Suomessa ja voisivat hyvinkin löytyä nykypuolueiden vaaliohjelmista.

KIELIKYSYMYS NYT JA SILLOIN

1900-luvun alkupuoliskolla käytiin myös kiihvasta kielitaistelua. Aitosuomalaisten liiton julkaisussa ”Yksi vaiko kaksi kansalliskieltä?” vuodelta 1927 puhutaan kaksikielisyydestä erehdyksenä ja raskaana taakkana. Se jopa väittää: ”Ei kukaan, jolla on terve järki, kiellä, että suomi on Suomen kansalliskieli, ruotsi Ruotsin”. Lehtisten sarjalla äänestäjiä rohkaistiin antamaan äänensä suomenkielisyyttä kannattaville vaaliehdokkaille.

Erityisesti äärinationalistinen Isänmaallinen Kansanliike, joka lopetettiin 1944, ajoi vahvasti suomenkielen asiaa. Mutta valta oli Jokisipilän mukaan poliittisella keskikentällä, Maalaisliitto-kokoomus -akselilla, ja Maalaisliitto eli nykyinen keskusta oli avainasemassa myös kielikysymyksessä.

”Aluksi Maalaisliitto pyrki täydelliseen suomenkielistämiseen, mutta 30-luvun loppupuolella sen sisällä tapahtui merkittävä siirtymä. Suomalaista ulkopolitiikkaa ryhdyttiin hallituksessa ohjaamaan pohjoismaiden suuntaan, kun taas aitosuomalaisuutta, militanttia suomalaisuutta ei hyväksytty”, hän selittää.

Jokisipilän mukaan Euroopan poliittisen

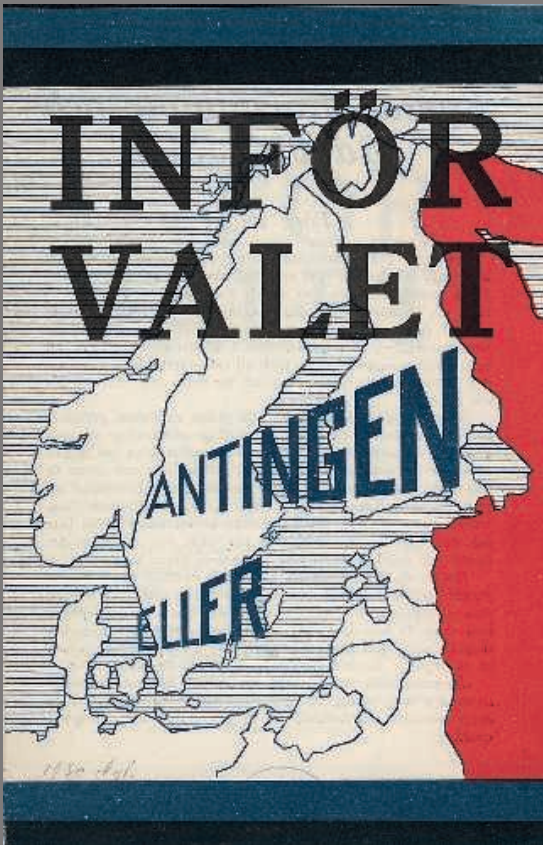
tilanteen takia jo silloin ymmärrettiin, että jos Suomi halusi pysyä suurvaltojen ristiriitojen ulkopuolella, sen piti ankkuroitua pohjoismaiden yhteyteen. Ja tämä oli mahdollista vain, jos ruotsin asema oli taattu.

Muutokseen vaikutti myös kansallinen, eheyttävä sotakokemus. Ruotsinkieliset olivat taistelleet suomenkielisten rinnalla ja kielitaistelun nähtiin horjuttavan kansakunnan eheytyä.

Nyt perussuomalaiset ovat nostaneet kielikysymyksen jälleen päivän puheenaiheeksi. Jokisipilä ei kuitenkaan näe yhtäläisyyksiä 1920- ja 30-lukujen kielitaistelun kanssa. ”Nykyään mikään muu puolue kuin perussuomalaiset ei pidä tätä kysymystä tärkeänä. Suomella on kaksi kansalliskieltä ja sitä pidetään rikkautena, ei kustannuseränä.”

KANSALLISKIRJASTON PIENPAINATEKOKOELMAT:

Kansalliskirjastolla on jatkuvasti karttuva esite-, mainos-, opas- ja tiedotetyyppisten julkaisujen kokoelma. Siihen kuuluu noin kolme miljoonaa painatetta: yhteisöjen ja organisaatioiden toimintaan liittyviä julkaisuja sekä muita julkaisuja kuten ohjelmia, aikatauluja ja kalentereita. Digitoitu valikoima yli sadan vuoden ajalta löytyy verkosta www.digi.kansalliskirjasto.fi/pienpainate

1

1. Inför valet eller.
Helsingfors,
1930. J. Simelii
Arvingars
Boktryckan A. B.

2. Yksi vaiko
kaksi. Aitosuo-
malaisten liitto,
1927.

3. Svensk kraft
Finlands väl.
Helsingfors, 1919,
Lindbergs
Tryckeri
Aktiebolag.

Yksi vaiko kaksi kansallis- kieltä?

Suomen hallitusmuoto määrää tasavallallemme kaksi kansalliskieltä, suomen ja ruotsin.

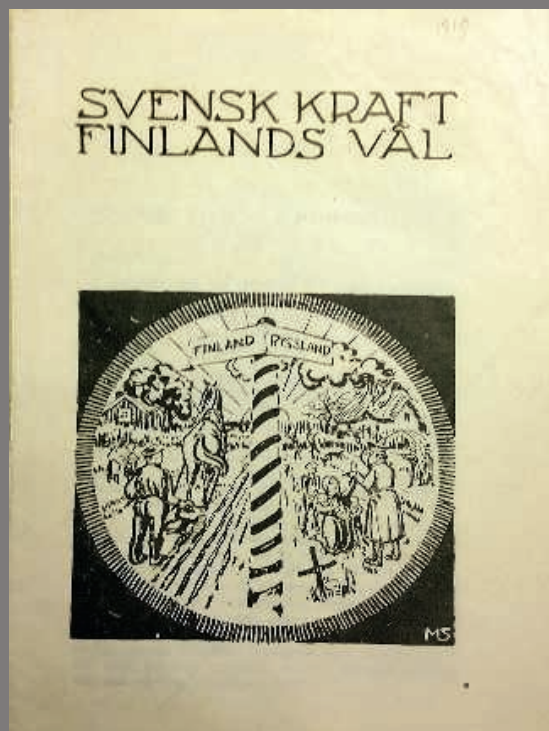
Kun kansalliskieli merkitsee sellaista kieltä, joka käsitetään kansakunnan omaksi ja kotoiseksi, on selvää, että kansamme vallavaa enemmistöä kieli on oleva maamme ainoana kansalliskielenä.

Siksi onkin pyrittävä siihen, että hallitusmuotoa säädettäessä tehty erehdys, jolla tälle maalle määrättiin kaksi kansalliskieltä, on korjattava, ja tämän maan ainoaksi kansalliskieleksi säädettävä suomi. Meidän on uudelleen palattava sille tielle, minkä kansalliset suurtehtemme ja edellisen polven taistelu ovat viitoittaneet.

Meidän on vihdoinkin toteutettava se, mitä on Juhana Vilhelm Snellman aikoinaan pitä luonnollisena. Vain sillä tavalla voidaan tämän maan suomalaisille usajuntiolle jakaa sitä oikeutta, mikä sille kuuluu ja on kuulunut, mutta jota sille ei ole tällä ennen annettu.

Tämä maasta on lojova suomalainen kansallisuusvallio; tämä on mahdollista vain siinä, että kansalliskieliksemme säädetään yksinomaan suomi. Ennenmakuu ennen pitävät paikkansa Snellmanin lausumat sanat: „Ei kukaan, jolla on terve järki, kiellä, että suomi on Suomen kansalliskieli, ruotsi Ruotsin.“

2

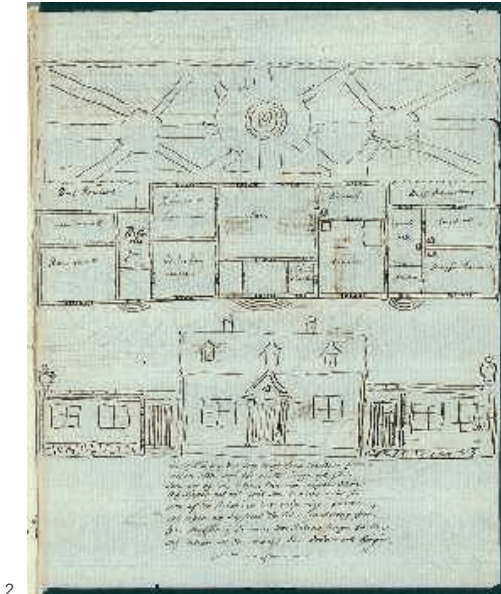
3

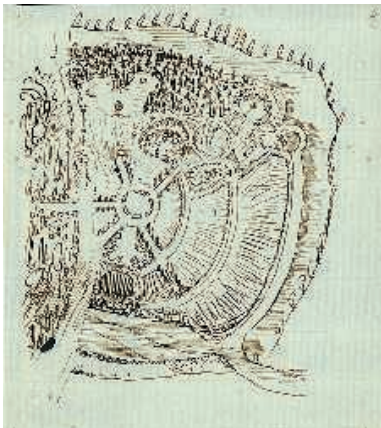
Kartanoiden kokoelmat kukoistamaan

Suomen kartanoiden historiallisia arkisto- ja kirjakokoelmia on kartoitettu yhteistyöprojektina.

TEKSTI: EILA KUPIAS

2

3

4

1. & 4. Liuksialan kartano
2. Seestan kartanoarkisto
3. Seestan puutarha

Suomen kartanot ovat merkittävä osa maamme kulttuuriperintöä. Kartanoiden historialliset arkisto- ja kirjakokoelmat ovat tärkeitä tutkimuksen lähteinä, mutta kokonaiskuva olemassa olevista arkistoista ja kirjakokoelmista on tähän asti puuttunut.

Kaksikielinen projekti *Nytt liv i gamla herrgårds-samlingar – Kartanoiden kokoelmat kukoistamaan* toteutettiin usean organisaation yhteistyöprojektina, jossa mukana olivat Ritarihuone, Kansalliskirjasto, Kansallisarkisto, Svenska litteratursällskapet i Finland ja Åbo Akademin kirjasto. Projektin tavoitteena oli koota tutkimusta varten tietoa kartanoiden kokoelmista sekä edistää arvokkaiden yksityisten kokoelmien hoitoa, jotta ne säilyisivät tuleville sukupolville.

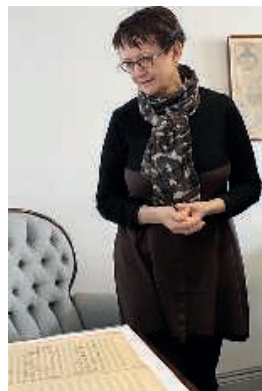
Projekti aloitettiin vuonna 2010 ja päätettiin neljä vuotta myöhemmin Ritarihuoneella pidetyllä tutkijoille ja kartanonomistajille suunnatulla teemapäivällä. Tapahtumassa kuultiin esitelmiä kartanoihin liittyvästä tutkimuksesta, tutkimusaineistoista ja niiden käytöstä sekä säilyttämisestä. Hankkeen aikana koottiin kyselyillä ja dokumentoinneilla tietoja yksityisistä ja julkisista kartanoarkistoista sekä kirjastoista. Projektiryhmän jäsenet vierailivat yli 20 kartanossa tutustumassa arkistoihin ja kirjakokoelmiin sekä antamassa neuvoja niiden hoidossa.

Kartoituksen tuloksena saatu tieto on nähtävillä Herrgårdar-tietokannassa, jota ylläpitää hankkeen koordinoija SLS. Tietokanta sisältää tällä hetkellä yleisluettelotasoiset tiedot 108 kartanosta.

Kirjoittaja on Kansalliskirjaston käsikirjoituskokoelmien tietoasiantuntija.

Kartanoprojektin kotisivu

→ www.sls.fi/kartanot / www.sls.fi/herrgardar

Käsikirjoitukseen olivat tutustumassa FM Anu Karessuo (kuva oikealla), sekä Melartin-tutkijat Jani Kyllönen ja Tuire Ranta-Meyer.

ERKKI MELARTININ ESIKOISSINFONIAN LUONNOS LAHJOITUKSENA KANSALLISKIRJASTOLLE

Kansalliskirjasto on saanut kokoelmiinsa harvinaisen laajan ja kattavan sinfoniaaluonnoksen käsikirjoituksen.

Erkki Melartinin (1875–1937) esikoissinfonian ensimmäisen osan luonnos löydettiin saksalaisesta Schneiderin musiikkiantikvariaatista Tutzingenin kaupungista Baijerista. Melartin-tutkijoiden, dosentti Tuire Ranta-Meyerin ja nuottigraafikko Jani Kyllösen mukaan tällaisen luonnoksen olemassaolosta ei aiemmin ole ollut tietoa. Orkesteripartituurin luonnos on ylipäättään säveltäjien sinfonioita ajatellen poikkeuksellisen kattava ja he kutsuvat löytöä ainutlaatuiseksi.

Vuosina 1899–1901 Melartin opiskeli sävellystä Wienissä ja ajan tavan mukaan häneltä kotimaassa jo kovasti odotettiin ammattisäveltäjän taidonnäytettä: suurta orkesteriteosta tai sinfoniaa. Kirjeessään kotiin huhtikuussa 1901 hän kertoo löytäneensä inspiraation Wienin kevään kukkiessa. Hän kirjoitti olevansa niin ekstaasissa, ettei saanut edes nukkuttua.

Sinfonian ensimmäinen osa valmistui heinäkuussa 1901 ja koko sinfonia vasta vuoden 1902 lopulla. Se sai ensiesityksensä Suomessa maaliskuussa 1903. Melartin oli nykyiseksi Sibelius-Akatemiaksi muuttuneen oppilaitok-

sen johtaja 25 vuotta, mutta toimi myös pedagogina ja musiikkielämän organisaattorina. Kuitenkin hän Ranta-Meyerin mukaan koki itsensä eniten säveltäjäksi ja halusi olla nimenomaisesti sinfonikko. Hän sävelsi merkittävän kuuden sinfonian sarjan ajallisesti miltei rinta rinnan vanhemman kollegansa Jean Sibeliuksen kanssa.

Käsikirjoituksen päätyminen Suomeen oli silkan satuman varassa. Käsikirjoitus huomattiin loppusyksystä saksalaisen antikvariaatin katalogissa ja tieto vinkattiin Melartin-seuralle ja sen puheenjohtajalle Ranta-Meyerille. Antikvariaatista saatiin muutama kuva käsikirjoituksesta, joista pystyttiin todentamaan käsikirjoituksen aitous ja se, että kyseessä oli tuntematon luonnos esikoissinfonian ensimmäisestä osasta. Käsikirjoituksen matkasta antikvariaattiin ei valitettavasti enää löydy tietoa, mutta luonnos on varmasti jäänyt Itävaltaan tai Saksaan jo 114 vuotta sitten ja säilynyt siellä hämmästyttävällä tavalla nykypäivään asti.

Käsikirjoitus saatiin hankituksi Kansalliskirjastolle Anu Karessuon rahaston turvin. Kirjastolla on ennestään laaja Erkki Melartinin arkisto.

Kansalliskirjaston korjaushanke.

Hyvää syntymäpäivää Kansalliskirjasto!

Kansalliskirjasto juhli 375-vuotisjuhlapäiväänsä 26. maaliskuuta. Kansalliskirjasto (entinen Helsingin yliopiston kirjasto) syntyi 26. 3. 1640 Kuninkaallisen Turun Akatemian yhteyteen. Akatemian kirjasto – tänä päivänä Kansalliskirjasto – oli aluksi 20 niteen kirjakokoelma, joka kasvoi hitaasti lahjoituksin ja hankinnoin.

Turun Akatemiaan lähes kahdensadan vuoden aikana kootut noin 40 000 nidettä tuhoutuivat 4. syyskuuta 1827 syttyneessä tulipalossa. Runsaat 800 kotilainassa ollutta nidettä säästyivät tulelta ja ovat yhä tänään Aboica-kokoelmana tutkijoiden käytettävissä. Tulipalon jälkeen yliopisto joutui aloittamaan kirjastonsa rakentamisen lähes tyhjästä. Arkisto sen sijaan onnistuttiin pääosin pelastamaan.

Vuonna 1828 yliopisto siirrettiin Helsinkiin ja se aloitti toimintansa ”Keisarillisena Aleksanterin-yliopistona”. Se toimi aluksi väliaikaisissa tiloissa, kunnes arkkitehti Carl Ludvig Engelin suunnittelema yliopistorakennus valmistui 1832. Uusi kirjastorakennus sen pohjoispuolella otettiin käyttöön 1845.

Carl Ludvig Engelin suunnittelemaa kirjastorakennusta peruskorjataan parhailaan.

Uudistunut kirjasto avataan vuoden 2016 alkupuolella, jolloin pääsemme yhdessä juhlistamaan Kansalliskirjastoa. Siihen asti juhluvoittoa voi seurata Facebookissa ja Twitterissä #kk375.

PL 15 (Unioninkatu 36)
00014 Helsingin yliopisto
Sähköposti:
kk-tiedotus@helsinki.fi

57. vuosikerta

Toimitus:

Päätoimittaja
Suvi Kingsley
02941 22722
kk-lehti@helsinki.fi

Kuvatoimitus:

Tuula Korhonen

Toimituskunta:

Harri Ahonen
Hanna Arpiainen
Dorrit Gustafsson, pj.
Suvi Kingsley
Katri Nissilä
Sinimarja Ojonen
Jukka Pennanen

Ulkoasu:

Jarkko Hyppönen

Paino:

Grano Oy, Helsinki

Osoitteenmuutokset:

kk-lehti@helsinki.fi

Kansalliskirjasto-lehti
verkossa:
kansalliskirjasto.fi/
yleistieto/kklehti.html
issuu.com/kansalliskirjasto

Artikkelit löytyvät myös
Artosta ja Finnasta
arto.linneanet.fi
kansalliskirjasto.finna.fi/

ISSN 1459-3467

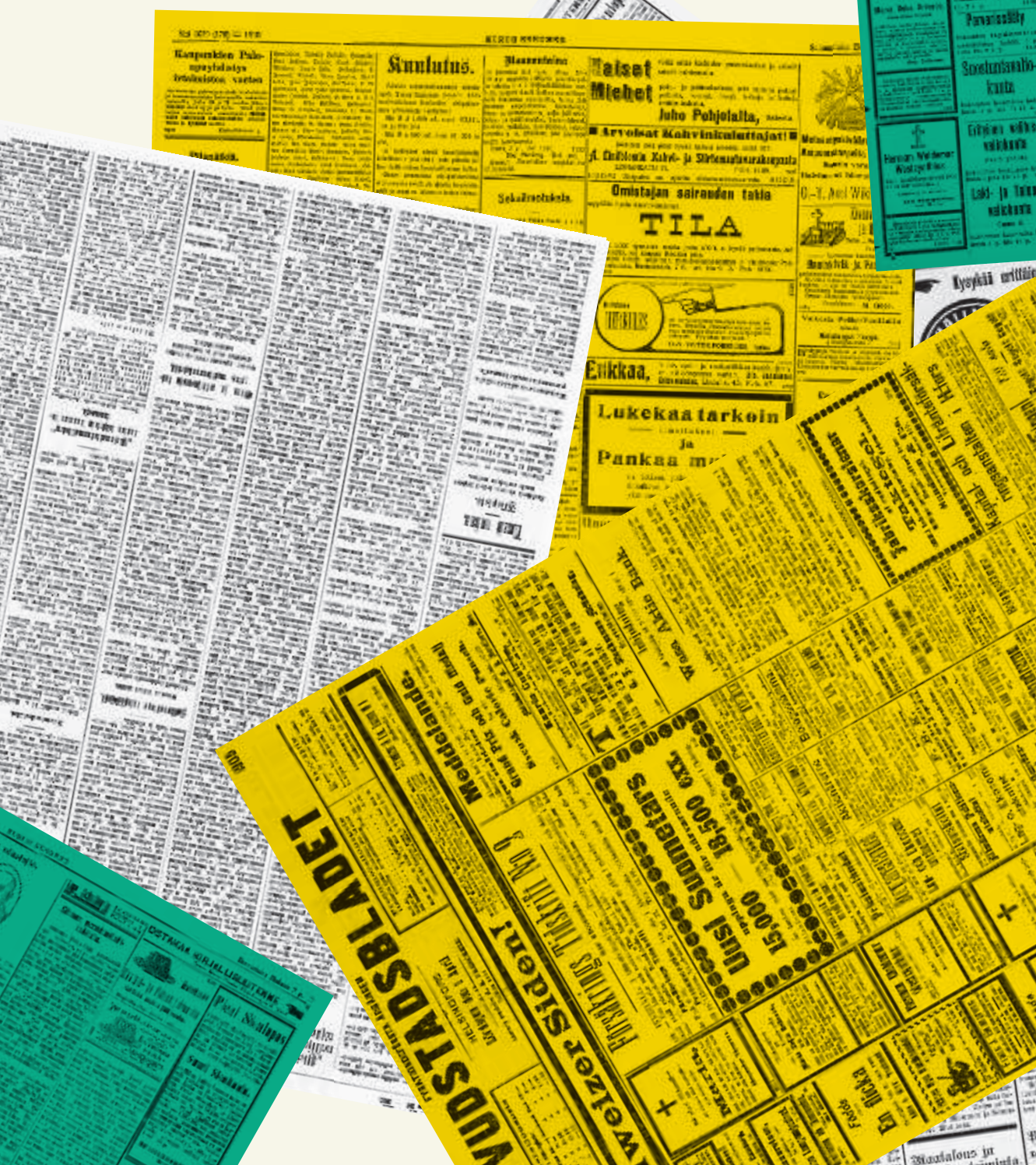
HELSINGIN YLIOPISTO

A5 W1

Itella Green

Katsoinkin Paho-
psykiatryä
törmäyksen varten

...
...
...

Sunnuntus.

...
...
...

Maiset
Miehet

Juha Pohjola, ...

Arvokat Mahvinolustajat!

...
...
...

Omistajan sairauden takia

...
...
...

TILA

...
...
...

Ehkä.

...
...
...

Lukekaa tarkoin

...
...
...

Pankkaa m...

...
...
...

VUODSTADSBLADET

Switzerland's largest
MULTILINGUAL MARKING NO. 2
Swiss Siderit
Swiss Siderit
Swiss Siderit

Uusi Summer's...
18,500
15,000
...
...
...